

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

KATJA KOKOL

Mentor: izr. prof. dr. MARJAN MALEŠIČ

**STRATEGIJA POSREDNEGA NASTOPANJA ZDA PROTI POLJSKI V
LETIH OD 1980 DO 1985**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2004

KAZALO

1. UVOD	4
2. METODOLOŠKI OKVIR	5
2.1 PREDMET RAZISKAVE.....	5
2.2 CILJ RAZISKAVE	6
2.3 HIPOTEZE.....	7
2.4 RAZISKOVALNI PRISTOP IN METODE	7
3. STRATEGIJA POSREDNEGA NASTOPANJA.....	9
3.1 OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV	9
3.2 ELEMENTI STRATEGIJE POSREDNEGA NASTOPANJA	14
3.2.1 <i>SUBJEKT STRATEGIJE POSREDNEGA NASTOPANJA</i>	15
3.2.2 <i>POSREDNIK V STRATEGIJI POSREDNEGA NASTOPANJA</i>	16
3.2.3 <i>OBJEKT STRATEGIJE POSREDNEGA NASTOPANJA</i>	17
3.2.4 <i>PRISILA</i>	17
3.3 NEKATERE METODE STRATEGIJE POSREDNEGA NASTOPANJA.....	17
3.3.1 <i>PSIHOLOŠKO-PROPAGANDNE AKCIJE</i>	18
3.3.2 <i>EKONOMSKI PRITISKI</i>	19
3.3.3 <i>USTVARJANJE IN UPORABA AGENTOV ZA VPLIV</i>	20
3.3.4 <i>ATENTAT</i>	21
3.3.5 <i>DRŽAVNI UDAR</i>	22
3.3.6 <i>TERORIZEM</i>	22
4. KRIZA NA POLJSKEM	24
5. VZROK ODLOČITVE ZDA, DA UPORABI STRATEGIJO POSREDNEGA NASTOPANJA PROTI POLJSKI	27
5.1 TEMELJNA NAČELA ODNOSOV MED ZDA IN SZ OZIROMA MED DRŽAVAMI ČLANICAMI NASPROTNIH BLOKOV V ZAČETKU SEDEMDESETIH LET	27
5.2 STRATEŠKO RAZMERJE SIL	29
5.2.1 <i>RAVNOTEŽJE SIL DESETLETJE PRED IZBRUHOV POLJSKE KRIZE</i>	29
5.2.2 <i>STRATEŠKO RAZMERJE SIL PO LETU 1980</i>	30
5.3 URADNI DOKUMENTI ZDA V ZAČETKU OSEMDESETIH LET	31
6. PRIMER UPORABE STRATEGIJE POSREDNEGA NASTOPANJA S STRANI ZDA PROTI POLJSKI	33
6.1 METODE STRATEGIJE POSREDNEGA NASTOPANJA, KI SO JIH UPORABILE ZDA PROTI POLJSKI.....	33
6.1.1 <i>EKONOMSKE SANKCIJE</i>	33
6.1.1.1 <i>Gospodarsko stanje Poljske med leti 1970 in 1981</i>	34
6.1.1.2 <i>Reaganova lista ekonomskih sankcij proti Poljski in SZ</i>	35
6.1.1.2.1 <i>Gospodarske posledice ekonomskih sankcij na Poljskem in v SZ</i>	38
6.1.1.2.2 <i>Politične posledice ekonomskih sankcij na Poljskem in v SZ</i>	41

6.1.1.3 Posledica ameriških ekonomskih sankcij na vojaške izdatke SZ v letih od 1979 do 1985	43
6.1.2 PRIMER UPORABE AGENTA ZA VPLIV	44
6.1.2.1 Kako so poročila polkovnika Kuklinskega vplivala na oblikovanje ameriške politike.....	47
6.1.3 PSIHOLOŠKO-PROPAGANDNE AKCIJE	52
6.1.3.1 Primeri uporabe radia za propagandne namene	53
6.1.3.2 Primeri uporabe televizije za propagandne namene.....	56
6.1.3.3 Denarna in druga pomoč Poljski za propagandne namene	56
7. SKLEP.....	58
8. VIRI.....	62
SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE.....	62
ČASOPISNI ČLANKI	64
VIRI Z MEDMREŽJA.....	66

“Poljaki! Če ne morete preprečiti

*sosedom, da požrejo vaš narod,
jim onemogočite, da ga prebavijo.”*

Jean – Jacques Rousseau

1. UVOD

Vojna je nadaljevanje politike z drugačnimi sredstvi. Tej Clausewitzevi definiciji je težko oporekati. Se pa po drugi svetovni vojni in sploh v času hladne vojne zaradi katastrofalnih posledic morebitne uporabe jedrskega orožja v oboroženem spopadu pojavlja vprašanje njene smiselnosti in sprejemljivosti. V Ustanovni listini Združenih narodov se v prvem členu poudarja varovanje mednarodnega miru in varnosti ter pomembnost prizadevanja članic, da preprečijo in odvrnejo grožnje miru. Ker pa je diplomacija večkrat prešibka ali namenoma prezrta, grožnja z uporabo sile pa preveč javno obsojana, se države v sodobnem mednarodnem okolju, kadar želijo vplivati na drugo državo oziroma ji vsiliti svojo voljo, poslužujejo t. i. srednje rešitve, to je skritih, prikritih tehnik vplivanja, ki jih v tej nalogi obravnavamo pod skupnim imenom strategija posrednega nastopanja. Vendar pa to še zdaleč niso ravnanja v skladu z normami vedenja v mednarodnih odnosih. To priča tudi dejstvo, da bo država, ki se poslužuje metod strategije posrednega nastopanja proti drugi državi, skušala svoja dejanja prikriti, ne izdati svoje identitete oziroma bo zamolčala ali javno zanikala svoje sodelovanje v takšnih dejavnostih, saj gre za nelegitimna dejanja, za t. i. nizke udarce, umazane posle oziroma nedovoljena vmešavanja v notranje zadeve drugih držav.

Metodam strategije posrednega nastopanja so bile v času hladne vojne izpostavljene tudi države članice obeh nasprotnih blokov, katerih cilj je bil oslabiti in razbiti povezanost in enotnost nasprotnikove vojaško-politične zveze oziroma spodbuditi destabilizacijske procese v njej.

Poljska je med hladno vojno zavzemala geografsko lego v središču Evrope, tik za Nemško demokratično republiko, katere zahodna meja je predstavljala hkrati mejo med Vzhodom in Zahodom. Obe državi sta vseskozi od druge svetovne vojne dalje zagotavljali neposredno zaledje in svojevrsten garant za pozicijo Sovjetske zveze. Pomembnost Poljske pa je presegala zgolj njen geografski položaj na vojaško-političnem zemljevidu Evrope. Sovjetska zveza se je zavedala, da

ji njena dominacija nad drugo najštevilnejšo državo v Varšavskem paktu služi tudi pri podrejanju Češkoslovaške, Madžarske, Litve in Ukrajine in drugih držav tega pakta ter omogoča nadaljnje prizadevanje za preprečitev oblikovanja neodvisne Zahodne Evrope združene z ZDA.

Prav tako je bila Poljska močno vpeta v osrčje realnega socializma. Ko je poleti 1980. leta izbruhnila kriza znotraj te države zoper obstoječe družbene razmere, se je čedalje pogosteje uveljavljala teza, da je na Poljskem napadena ne posamična, poljska izpeljanka te ureditve in ne posebni, realni socializem, temveč, da je napaden socializem nasploh in da gre za kontrarevolucijo nasploh, katere vir, po mnenju Sovjetske zveze, izhaja iz svetovnega kapitalističnega sistema. To pa po njenem ne ogroža le socializma, temveč preti nevarnost samim temeljem povojne ureditve v Evropi in v svetu, globalnemu ravnotežju sil in posledično tudi evropskemu in svetovnemu miru. (Dolinar 1982: 208, 214, 215). Po drugi strani pa je bila Sovjetska zveza soočena tudi z vprašanjem, ali ne vodi njihovo nadaljnje brezpogojno vztrajanje pri ideološko-politični podrejenosti Poljske od Sovjetske zveze v stopnjevanje poljskega nezadovoljstva s svojo družbeno ureditvijo in posledično v povečevanje dovzetnosti Poljakov za zahodne vrednote.

Začetek devetdesetih let pa je s seboj prinesel še drugo pomembno vprašanje. Kakšno je novo strateško razmerje sil? ZDA, ki so se otresele domačih in tujih kritik zavoljo vojnih neuspehov v Indokini, zaradi česar so utpele upad svoje moči in ugleda v mednarodnem okolju, so v novo desetletje vstopale bolj samozavestne in drzne ter odločene znova prevzeti vojaško, politično in gospodarsko prevlado v svetu.

Ko se je na Poljskem oziroma v notranjosti nasprotnega bloka začelo opozicijsko gibanje zoper obstoječe družbeno stanje in vladajoč režim, so ZDA ocenile, da se je socializem kot družbeni sistem znašel v krizi in da so nastale ugodne razmere za prehod v politični protinapad. Zaradi same narave hladne vojne kot potencialnega jedrskega konflikta pa ena velesila še vedno ni upala proti drugi velesili nastopiti neposredno, z vojaško silo. In tu nastopi strategija posrednega nastopanja.

2. METODOLOŠKI OKVIR

2.1 PREDMET RAZISKAVE

Predmet raziskave v okviru diplomskega dela je strategija posrednega nastopanja in primer uporabe le-te s strani Združenih držav Amerike (ZDA) proti Ljudski republiki Poljski (Poljska) v začetku 80. let 20. stoletja. Prikazati želim namero ZDA (kot subjekta strategije posrednega nastopanja), da v spremenjenih mednarodno politično-vojaških razmerah skušajo preko Poljske (kot posrednika strategije posrednega nastopanja) nevtralizirati prizadevanja Sovjetske zveze (SZ) (kot objekta strategije posrednega nastopanja) pri ohranjanju njene moči v Vzhodni Evropi in ostalih delih sveta.

Ker predmet raziskave oziroma konkreten primer uporabe strategije posrednega nastopanja ene države proti drugi temelji na teoriji strategije posrednega nastopanja, bodo v začetnem delu osrednjega besedila opredeljeni temeljni koncepti in pojmi te teorije. Sledil bo opis družbeno-ekonomskih, politično-varnostnih in vojaško-strateških razmer v svetu in položaj ZDA ter SZ v njem. Na koncu osrednjega besedila pa bodo raziskane dejanske metode strategije posrednega nastopanja, uporabljene s strani ZDA in njihove posledice.

2.2 CILJ RAZISKAVE

Cilj diplomskega dela je, da na temelju poznavanja teorije strategije posrednega nastopanja prikažem morebitno uporabo metod strategije posrednega nastopanja s strani ZDA ter zakaj, s kakšnim namenom so bile uporabljene. V nalogi sem se omejila na obdobje prehoda iz Carterjevega v Reaganovo predsednikovanje v letu 1980, prek uvedbe izrednega stanja na Poljskem decembra 1981, do leta 1985, ko ZDA ukinejo večino ekonomskih sankcij proti Poljski. Pri tem me zanima, kakšne gospodarske in politične posledice so imele uporabljene metode strategije posrednega nastopanja na Poljskem kot posredniku strategije posrednega nastopanja, kakor tudi v SZ kot državi objektu, proti kateri je bila strategija posrednega nastopanja dejansko uperjena. V tej nalogi se ne bom posvetila delovanju voditeljice nasprotnega bloka SZ, ki je prav tako z metodami strategije posrednega nastopanja poskušala uresničiti lastne interese na Poljskem in proti ZDA. Same vsebine krize na Poljskem pa se bom dotaknila le-tam, kjer to zahteva predmet raziskave oziroma konkreten primer.

V nalogi sem želela odgovoriti na naslednja vprašanja:

- Katere metode strategije posrednega nastopanja so bile uporabljene s strani ZDA proti Poljski?
- Kakšne so bile politične in gospodarske posledice ekonomskih sankcij ZDA proti Poljski in SZ?
- Ali so ZDA uporabile strategijo posrednega nastopanja na Poljskem, da bi nevtralizirale oziroma zmanjšale vlogo SZ v Vzhodni Evropi in ostalih delih sveta?
- Ali so ZDA uporabile strategijo posrednega nastopanja, da bi se zavzele za možnost razvoja demokracije na Poljskem ali so tako ravnale le zaradi načela blokovske logike: kar je za nasprotnika (SZ kot zaščitnico Poljske) minus, je za nas plus?
- Ali so ZDA uporabile strategijo posrednega nastopanja, ker so se spričo spremenjenih mednarodno politično-vojaških razmer, ki so bile v prid ZDA, počutile močnejše v smislu sprejemanja večjih tveganj v širjenju svojih interesov in ambicij v svetu?

2.3 HIPOTEZE

Hipoteze:

1. ZDA so uporabile strategijo posrednega nastopanja proti Poljski, da bi nevtralizirale oziroma zmanjšale vlogo SZ v Vzhodni Evropi in ostalih delih sveta.
2. Ekonomske sankcije ZDA proti Poljski ter SZ so negativno vplivale na sovjetsko gospodarstvo.
3. Ameriške ekonomske sankcije so prisilile SZ k zmanjšanju vojaških izdatkov.
4. Opozorila ZDA o poslabšanju ameriško-sovjetskih odnosov v primeru sovjetskega vojaškega posredovanja na Poljskem so odvrnila SZ od takšnih namenov.

2.4 RAZISKOVALNI PRISTOP IN METODE

Pri zbiranju literature za diplomsko delo sem se soočila s pomanjkanjem ustrezne strokovne literature o konkretnem primeru uporabe strategije posrednega nastopanja ZDA proti Poljski. To

je razumljivo, saj si ZDA kot vsaka druga država, ki bi uporabljala metode strategije posrednega nastopanja proti drugi državi, želi svoja dejanja prikriti oziroma zanikati svoje sodelovanje v takšnih dejavnostih, da ne bi kompromitirala svoje politike do drugih držav, četudi sta od začetka krize na Poljskem pretekli že več kot dve desetletji. Zato bo predvsem del diplomske naloge, v katerem sem se ukvarjala z dejanskim primerom uporabe strategije posrednega nastopanja, temeljil na preučevanju dejstev oziroma prakse, na podlagi katere bom skušala razumsko utemeljiti in sklepati, da gre res za uporabo strategije posrednega nastopanja.

Pri izdelavi naloge sem sledila osnovnim metodam družboslovnega raziskovanja.

Kot osnovna raziskovalna metoda mi je služila analiza vsebine pisnih virov (primarnih in sekundarnih), s katero sem preučila posamezna knjižna, publicistična in raziskovalna dela ter dokumente, pomembne pri preučevanju zastavljene problematike. Ta metoda neempiričnega raziskovanja je bila podlaga tudi za drugo uporabljeno metodo – zgodovinsko analizo.

Deskriptivno metodo sem uporabila kot osnovo pri opisovanju glavnih teoretičnih izhodišč predmeta preučevanja ter posameznih dejstev, povezanih s konkretnim primerom uporabe strategije posrednega nastopanja.

Pri analiziranju prakse oziroma posameznih metod strategije posrednega nastopanja uporabljenih s strani ZDA proti Poljski, so mi bili v pomoč članki, objavljeni v raznih ameriških publikacijah ter knjižna dela, kjer so opisani spomini bivših ameriških predsednikov, Carterja in Reagana ter častnika nacionalne obveščevalne službe za SZ in Vzhodno Evropo, Roberta M. Gatesa. Med pisanjem naloge sem obiskala Kongresno knjižnico v Washingtonu, D. C. (Library of Congress) in knjižnico Martin Luther King (Martin Luther King Memorial Library), prav tako v Washingtonu D. C.

Primerjalno-zgodovinsko analizo oziroma t. i. pogled nazaj, sem uporabila pri razumevanju vzrokov za izbruh krize na Poljskem in njenega poteka ter za predstavitev sprememb mednarodno politično-vojaških razmer, ki so bile podlaga za novo strateško razmerje velesil v tistem obdobju.

Da bi preverili splošna teoretična spoznanja strategije posrednega nastopanja, predstavljena na začetku naloge ter da bi pridobili dodatno znanje na področju predmeta proučevanja, je osrednji del naloge zasnovan na raziskavi dejanskega primera uporabe strategije posrednega nastopanja.

V veliko pomoč mi je bil tudi pogovor prek telefona in elektronske pošte z dr. Gusom W. Weissom¹ ter z Gregoryjem F. Domberjem², ki sta me usmerjala pri iskanju ustrezne literature .

Diplomsko delo je razdeljeno na osem osnovnih poglavij. Uvodu sledi metodološko-hipotetični okvir naloge, kjer so predstavljeni predmet in cilj raziskave, metode raziskovanja ter hipoteze. V tretjem poglavju sledi širša opredelitev temeljnih pojmov ter vsebinsko razmerje med pojmi, ki se nanašajo na strategijo posrednega nastopanja ter opis temeljnih elementov in metod te strategije. V četrtem poglavju sem na kratko predstavila krizo na Poljskem. V petem poglavju pa sledi primerjalno-zgodovinska analiza sprememb strateškega razmerja sil pred in v času krize na Poljskem. V tem poglavju sem želela prikazati razlog uporabe strategije posrednega nastopanja s strani ZDA proti Poljski. Ali so se ZDA resnično zavzemale za razvoj demokratičnih vrednot na Poljskem ali pa so podpirale prodemokratična gibanja in sindikat Solidarnost na Poljskem zgolj zaradi tega, ker je le-to pomenilo trn v peti SZ. Šesto poglavje je namenjeno raziskovanju metod strategije posrednega nastopanja, ki so jih uporabile ZDA proti Poljski. V sedmem poglavju sledi sklep z verifikacijo hipotez. Nalogo pa na koncu dopolnjuje še navedba uporabljenih literature in virov.

3. STRATEGIJA POSREDNEGA NASTOPANJA

3. 1 OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV

¹ Do njegove smrti, 25. novembra 2003, je predaval na Inštitutu za svetovne politike (*Institute for World Politics*) v Washingtonu, D. C., bil član Nacionalnega sveta za umetnost in znanost (*National Council for Arts and Sciences*) na Univerzi George Washington ter član Hudson Instituta in predavatelj ekonomskih teorij na Univerzi New York. V času Nixonove, Fordove in Reaganove administracije je bil v službi Sveta za nacionalno varnost kot uradnik za zunanje zadeve in uradnik za zunanjo službo s položajem ambasadorja, prav tako je bil izvršni direktor Sveta Bele hiše za mednarodno ekonomsko politiko.

² Od leta 1998 član nevladnega raziskovalnega inštituta o mednarodnih zadevah - The national security Archive.

Dejavnost, ki jo označujemo pod pojmom strategija posrednega nastopanja, avtorji različno imenujejo: nekateri jo imenujejo specialna vojna, podtalna vojna, podtalno delovanje, podtalna dejavnost, subverzija, posredna agresija, agresija v miru, prikrita agresija, konflikti nizke intenzivnosti itd.

Ker so vojaško-politični teoretiki nekdanje SZ uporabljali pojem specialna vojna (tudi politični vojaški vrh ZDA je sredi šestdesetih let uporabljal izraz specialno vojskovanje (*Special Warfare*)), se je le-ta uveljavil v bivših socialističnih državah, tudi v tedanji SFRJ³. Vendar je že takrat Vojin Dimitrijević ta pojem popolnoma zavnil, saj naj bi po njegovem mnenju šlo za 'neko na hitro ustvarjeno oznako', ki bolj opisuje, kaj ta fenomen ni (ne 'navadna' vojna) kot pa, kaj je. Po definiciji SSKJ (1991: 482) je vojna "vojaški spopad, navadno med državami", kjer ima dominantno vlogo oborožen boj, zato ustrezno temu vsemu, kar ni oborožen boj, ali pa to ni v prvi vrsti, ne moremo govoriti vojna (Vilić in Ateljević 1983: 16, 17; Krunić 1997: 22).

Generalpolkovnik Rade Suša (Vilić in Ateljević 1983: 18) je pri identificiranju ciljev vsake vojne, tudi specialne vojne, to je, da se "nasprotnika prisili k podrejanju naši volji", prišel do ugotovitve, da so ti cilji identični. Še pomembnejše pa je vprašanje, "k/atera in kakšna so sredstva specialne vojne, ali so sredstva specialne vojne nasilna?" Generalpolkovnik Suša pravi, "g/lavno sredstvo vojne v preteklosti, pa tudi danes, je oborožen boj, ki ga vodijo oborožene sile z orožjem, ki ima moč fizičnega uničevanja ljudi in destrukuiranja nasprotnikove gospodarske moči." Zato meni, da specialna vojna, ki se v svojih metodah ne poslužuje takšnega orožja, ni vojna "v osnovnem pomenu tega pojma". Nadalje razlaga, da so "sredstva vsake vojne, torej tudi specialne, dovolj prepričljiva, da prisilijo nasprotnika k podreditvi svoje volje drugemu, zaradi česar so /.../ v svojem bistvu nasilna".

Dimitrijević namesto pojma specialna vojna ponuja uporabo pojmov prikrita agresija in posredna agresija, vendar pa izraz agresija tudi ni primeren, ker pojav, ki ga proučujemo, močno omejuje, saj tako kot je vojna lahko agresivna ali obrambna, je lahko agresivna ali obrambna tudi strategija posrednega nastopanja (Krunić 1997: 23).

³ Bivša SFRJ in ostale države bivšega Varšavskega bloka so se obnašale zelo zaprto in defenzivno pred kakršnimikoli vplivi iz Zahoda. Zato so namerne ali nenamerne dejavnosti zahodnih držav, ki bi lahko ali so vplivale nanje, le-te obravnavale zelo resno, podobno kot vojno, zato tudi izraz specialna vojna.

Pogosto so (bili) v uporabi pojmi podtalna vojna, podtalno delovanje in podtalna dejavnost. Kot smo že prej ugotovili, je prvi pojem neprimeren zaradi tega, ker vsebuje pojem vojna. Medtem ko druga dva pojma sicer opredeljujeta metodo strategije posrednega nastopanja, to je podtalnost oziroma prikritost, pa sta druga dva dela besedne zveze, to je delovanje oziroma dejavnost, preširoko nastavljena, da bi jasno opisovala, za kaj gre (Krunić 1997: 23,24).

Kot eden takšnih pojmov je tudi pojem subverzija oziroma subverzivna dejavnost, ki jo politična enciklopedija definira kot “odkrita ali tajno, neposredno ali posredno dejavnost, organizirano v tujini in usmerjeno proti obstoječemu režimu, pravni, politični in družbeni ureditvi neke države ali notranjemu ustroju oziroma delovanju neke organizacije” (Politička enciklopedija 1975: 1039, 1040), vendar pa je ravno zaradi vsebovanosti odkrite in neposredne dejavnosti tudi pojem subverzije preširok in zaradi tega neprimeren. Po drugi strani pa francoski avtor Mucchielli označuje subverzijo predvsem s psihološko-propagandnim delovanjem, Jean-Paul Stratmans (Krunić 1997: 24) pa kot “seštevek stalnih psiholoških dejavnosti”, a sta ta dva pogleda v našem primeru preozka, saj je, kot bomo kasneje videli, psihološko-propagandno delovanje samo ena od metod strategije posrednega nastopanja (Krunić 1997: 24).

V šestdesetih letih je bil v ameriških konceptih uveden termin operacije nizke intenzivnosti (*low-intensity operations*), kasneje v osemdesetih letih ga je zamenjal koncept konfliktov nizke intenzivnosti (LIC – *low-intensity conflict*), ki obsega dejavnosti kot so demonstracije sile, dajanje vojaške pomoči, specialne operacije in omejena uporaba rednih sil, ameriški polkovnik Montley pa sem šteje tudi manjšo konvencionalno vojno. Danes se raje uporablja izraz nevojne vojaške operacije (OOTW - *operations other than war*), čeprav je razlika le v tem, da slednje vključujejo aktivnosti, ki se izvajajo tudi na ozemlju ZDA (podpora civilnim oblastem ZDA – reševalne in druge akcije po naravnih nesrečah, humanitarna pomoč, gradnja javne infrastrukture, akcije proti mamilom, boj proti terorizmu) in ne samo v tujini, kot je to predvideno za spopade nizke intenzivnosti.

Če povzamemo, obstajajo aktivnosti (t. i. posredne vojne, obveščevalna in propagandno-psihološka dejavnost vojaških služb, organiziranje državnih organov...), ki jih po definiciji najdemo tako v LIC in OOTW ter strategiji posrednega nastopanja. Po drugi strani pa obstajajo aktivnosti, ki so značilne le za eno od strategij. Neposredno vojaško intervencijo npr. uvrščamo

med konflikte nizke intenzivnosti. Strategija posrednega nastopanja pa vključuje tudi širše metode, kot so propagandno-psihološka dejavnost civilnih institucij, gospodarski in politični pritiski, kanaliziranje družbenih kriz, ki jih ne moremo šteti v konflikte nizke intenzivnosti ali nevojne vojaške operacije. Razliko lahko najdemo tudi v prostorskem in kvalitetnem smislu: medtem ko so konflikte nizke intenzivnosti največkrat povezovali s t. i. tretjim svetom, lahko strategijo posrednega nastopanja uporabi tudi velesila proti velesili (npr. ZDA proti bivši SZ). Medtem, ko koncept nevojnih vojaških operacij predvideva uporabo ameriških oboroženih sil znotraj ZDA, je strategija posrednega nastopanja vsaj praviloma namenjena akcijam zunaj lastne države (Krunić 1997: 182-193).

Veljalo bi opozoriti še na druge pojme, ki se pojavljajo v ZDA: tajne operacije (*clandestine operations*) in prikrite operacije (*covert operations*), operacije nizke vidnosti (*low visibility operations*), specialne operacije (*spacial operations*) idr.

Tajne operacije se od prikritih operacij razlikujejo po tem, da je tajnost same operacije pomembnejša od zakritosti sponzorja, ki so ponavadi vladni oddelki in agencije. Pri prikritih operacijah pa akcije omogočajo verodostojno zanikanje identitete sponzorja.

Operacije nizke vidnosti, imenovane tudi kot "občutljive operacije /.../, se izvajajo zaradi omejitve izpostavljanja izvajalcev in/ali njihovih aktivnosti" (Doctrine for Special Forces Operations citirano po Krunić 1997: 26).

Specialne operacije so definirane (Doctrine for Special Forces Operations citirano po Krunić 1997: 26) kot tiste, ki jih "izvajajo posebej izurjene, opremljene in organizirane sile ministrstva za obrambo proti strateškim ali taktičnim ciljem, z namenom doseganja nacionalnih vojaških, političnih, gospodarskih ali psiholoških ciljev. Lahko se izvajajo v miru ali v času sovražnosti, lahko se uporabljajo za podporo konvencionalnih operacij ali so izvedene neodvisno" (Krunić 1997: 26).

Sama smiselnost prikritosti strategije posrednega nastopanja oziroma subjekta, ki jih izvaja, večkrat udari ob vprašanje verjetnosti tajnosti metod strategije posrednega nastopanja oziroma subjekta, ki jih izvaja. Če metoda oziroma operacija kot tudi izvajalec ostaneta skrivna, se zdi, da lahko slednji žanje sadove uspeha operacije in se hkrati izogne posledicam, da se ga prepozna kot izvajalca. V primeru, da je narava operacije takšna, da se ve, da ne bo dolgo ostala prikrita niti

izvajalec, zakaj potem ne posredovati javno, odkrito? John Bross, direktor oddelka za Srednjo in Vzhodno Evropo pri CIA v petdesetih letih prejšnjega stoletja, ponuja odgovor, da bi lahko npr. priznanje prejemanja tuje pomoči nekaj kar izgleda patriotska opozicija, spreobrnilo v nekaj kar izgleda izdaja. Tajnost prav tako omogoča izogniti se soočanju z drugimi državami, ki imajo svoje interese v tej ciljni državi. Še več, vlada države objekta, ki bi se čutila ogroženo zaradi javne pomoči druge države, bi jo lahko lažje zavrnila, kot pa v primeru prikrite pomoči (Treverton 1987: 39, 209, 210).

Leta 1995 se v ameriškem dokumentu Joint Warfare of the Armed Forces of the United States pojavi nov izraz – asimetrično vojskovanje. Ne gre za neko novo obliko vojskovanja, ampak se asimetrija nanaša na nenenakost, neprimerljivost, različnost npr. virov in opreme nasprotujočih akterjev in metod uporabe le-teh, neskladje njihovih interesov in ciljev itd. O'Brien in Nusbaum (Svete 2000: 26) izpostavljata glavni namen asimetrije, kjer "uporabnik asimetričnega pristopa uporablja le tiste metode in sredstva, kjer je močnejši od svojega nasprotnika /.../, na način, da izkoristi njegove šibke točke ter si tako zagotovi primerjalno prednost." Tako lahko tudi šibke in revne države ter nedržavne entitete uveljavljajo lastno voljo in interese nasproti močnejšemu nasprotniku. V ameriški uradni definiciji iz leta 1999 je zapisano, da "asimetrični pristopi pogosto uporabljajo inovativno, netradicionalno taktiko, orožja ali tehnologije in se lahko izvajajo na vseh ravneh vojskovanja" (Svete 2000: 24, 25). Tudi Neal (Svete 2000: 24) pri opisovanju asimetričnega vojskovanja uporabi izraz netradicionalno, ker ne ustreza tradicionalni podobi vojskovanja, kjer velike vojske na bojišču uporabljajo podobno strategijo, taktiko in orožja. Asimetrično vojskovanje zaznamuje njena netradicionalnost, poudarja se uporaba vseh sredstev oziroma oblik vojskovanja za doseg ciljev, ne le oboroženih sil. Strategija posrednega nastopanja je le ena od oblik asimetričnega vojskovanja poleg LIC, OOTW, gverilskega vojskovanja ipd., zato je pojem asimetrično vojskovanje preširok za našo obravnavo.

Pri opredelitvi osnovnega pojma, torej strategije posrednega nastopanja, se nazadnje ustavimo še pri smotnosti uporabe samega pojma strategija. Nekateri avtorji razumejo strategijo le v smislu vodenja vojske in/ali vojne. Tudi vojaški leksikon med drugim navaja, da je osnovna naloga strategije "priprava in vodenje vojne" (Vojna enciklopedija, 1975: 171). Vendar pa Luttwak navaja definicijo, ki pravi, da je strategija "znanost in veščina uporabe političnih, gospodarskih,

psiholoških in vojaških sil naroda ali skupine narodov za doseg maksimalne podpore sprejeti politiki v miru ali v vojni” (Webster's Third New International Dictionary citirano po Luttwak 1987: 240). Tudi Beaufre (Krunić 1997: 28) trdi, da je definicija strategije kot zgolj večšina uporabe oboroženih sil preozka in meni, da gre prej za “veščino doseganja sodelovanja sile v uresničevanju ciljev politike.” To pa je tudi bistveno, strategija se ukvarja z uporabo sile in to ne glede na to, ali je le-ta oborožena ali ne. Prav tako tudi Knežević, Selić in Kučuk (Krunić, 1997: 28) menijo, da je potrebno izraz strategija v tem primeru vsekakor ohraniti, saj strategija posrednega nastopanja “teži k uresničevanju ciljev, ki so bili prej uresničevani z vojnami.”

Krunić (1997: 29) v svojem delu Strategija posrednega nastopanja na podlagi ugotovitev navedenih avtorjev poda naslednjo definicijo strategije posrednega nastopanja:

Strategija posrednega nastopanja je organizirana dejavnost, s katero države in/ali drugi subjekti na mednarodnem in/ali notranjepolitičnem področju skušajo uresničiti svoje politične, gospodarske, vojaške in/ali druge interese na škodo drugih subjektov, pri tem pa rešitev ne iščejo neposredno s spopadom oboroženih sil, temveč posredno, z raznovrstnimi prikritimi postopki na političnem, kulturnem, gospodarskem, vojaškem in/ali drugih področjih življenja in dela neke skupnosti, z izvajanjem psihološko-propagandnih akcij, ustvarjanjem in/ali kanaliziranjem družbenih kriz, ustvarjanjem in vodenjem politične agenture, izzivanjem državnih udarov itd. in v določenih primerih tudi vodenjem t. i. posredniških vojn.

3.2 ELEMENTI STRATEGIJE POSREDNEGA NASTOPANJA

Štirje glavni elementi strategije posrednega nastopanja po definiciji Zlatka Isakovića (Krunić 1997: 30):

- subjekt strategije posrednega nastopanja;
- posrednik, katerega osnovna naloga je maskiranje subjekta strategije posrednega nastopanja in njegovih ciljev;
- objekt, na čigar škodo želi subjekt te strategije doseči svoj cilj;

- prisila.

3.2.1 SUBJEKT STRATEGIJE POSREDNEGA NASTOPANJA

Subjekt strategije posrednega nastopanja skuša z uporabo te strategije doseči neko stanje in ga ohraniti nespremenjenega. Kot subjekti strategije posrednega nastopanja lahko v širšem pomenu nastopajo države in nedržavni subjekti, kot so npr. multinacionalne korporacije, mednarodne organizacije in druga interesna združenja, o subjektih v ožjem pomenu pa govorimo o raznih planskih, analitičnih, operativnih organih, ki skrbijo za izvedbo konkretne naloge.

Uporaba strategije posrednega nastopanja je politična odločitev najvišjih organov izvršne oblasti, predsednika države ali vlade (v nekdanjih socialističnih državah so bili to politbiroji vladajočih komunističnih partij), parlament pri tem praviloma ne sodeluje, pogosto niti ne ve, za kaj gre⁴. S preučevanjem objekta strategije posrednega nastopanja ter določitev metod, ki bodo uporabljene v konkretnem primeru se ukvarjajo znanstvenoraziskovalni centri in laboratoriji pa tudi obveščevalne službe, diplomatsko-konzularna predstavništva ter podobni organi. Prisilo pa izvajajo subjekti, ki imajo ustrezne strokovne, kadrovske in materialne pogoje; to so razna ministrstva, oborožene sile, banke, podjetja, politične stranke, univerze, najvišji državni voditelji osebno in obveščevalne službe (Krunić 1997: 31).

Torej je zmotna predstava o tem, da so subjekti strategije posrednega nastopanja obveščevalne službe posameznih držav, ki kot 'vlada v senci', brez vednosti ali odobritve svojih vlad, načrtujejo in vodijo strategijo posrednega nastopanja. Res je, da se metode strategije posrednega nastopanja izvajajo največkrat tajno, skrito ali prikrito, zaradi česar celotno doktrino strategije posrednega nastopanja pripisujemo obveščevalno-varnostnim službam, po drugi strani pa želijo takšen vtis ohraniti tudi vlade same, da bi lahko v primeru odkritja njihovih nedovoljenih aktivnosti v mednarodnih odnosih rešile svoj ugled kot legalnega predstavnika države (Vilić in Ateljević 1983: 112, 145).

⁴ Zgodnje prikrite operacije s strani ZDA so bile izvedene znotraj izvršilne veje oblasti, vendar je bila poveljniška veriga tako zrahljana, podrejeni so izvrševali predsednikove odločitve, ne da bi jim bilo potrebno neposredno ukazati, tako, da je bilo vladi ali vsaj predsedniku omogočena možnost zanikanja vpletenosti. V sedemdesetih letih je kongres določil predsednika neposredno odgovornega, pod pogojem, da slednji podpiše razsodbo o nujnosti

3.2.2 POSREDNIK V STRATEGIJI POSREDNEGA NASTOPANJA

Posrednikova naloga je predvsem maskiranje subjekta strategije posrednega nastopanja in njegovih ciljev, zato mu pripisujemo najpomembnejšo vlogo strategije posrednega nastopanja. Posrednik je lahko vsak subjekt mednarodnih odnosov oziroma vsak subjekt znotraj neke družbe, lahko je to posameznik ali družbena skupina, institucionalizirana ali neinstitucionalizirana (Krunic 1997: 31). Izbira posrednika je odvisna od njegovega položaja v družbi in zadanega cilja subjekta. Subjekt strategije posrednega nastopanja, glede na svoj položaj, ki ga ima do objekta, nad katerim želi vzpostaviti dominacijo, izbere posrednika tako, da mu le-ta nudi oziroma omogoča večji vpliv na objekt, kot pa ga ima sam (Režonja 2000: 22).

Glede na odnos med subjektom in posrednikom, vloge posrednika, njegove lokacije ipd. obstaja več možnih variant:

1a) Primeren posrednik že obstaja.

1b) Potrebno ga je šele ustvariti. Pri tem lahko strategijo posrednega nastopanja najprej uporabimo proti tistemu objektu, ki mu je namenjena vloga posrednika.

2a) Prostovoljni posrednik.

2b) Prisilni posrednik.

3a) Interesi subjekta strategije posrednega nastopanja in posrednika se skladajo.

3b) Interesi subjekta in posrednika niso skladni, vendar dejavnost posrednika koristi tudi uresničitvi ciljev subjekta, tako da subjekt to aktivnost posrednika podpira.

4a) Posrednik se zaveda svoje instrumentalizacije.

4b) Posrednik se ne zaveda svoje instrumentalizacije.

5a) Posrednik se nahaja v strukturi objekta strategije posrednega nastopanja.

5b) Posrednik se nahaja zunaj strukture objekta.

Ker ima vsak politični sistem oziroma družbena ureditev poleg svojih privržencev tudi svoje

prikritih operacij za ameriško varnost, vendar so leta 1986 to prakso zopet zamenjali s prvo (Treverton 1987: 5).

nasprotnike, je gledano s strani subjekta strategije posrednega nastopanja zanj bolj ugodno, če poskuša identificirati in podpreti te nasprotnike, ki se nahajajo znotraj strukture objekta strategije posrednega nastopanja (t. i. razbijanje od znotraj) (Vilić in Ateljević 1983:137; Krunić 1997: 32, 33).

3.2.3 OBJEKT STRATEGIJE POSREDNEGA NASTOPANJA

Objekt strategije posrednega nastopanja se pojavlja kot tisti element, nad katerim želi subjekt strategije posrednega nastopanja vzpostaviti dominacijo in jo ohraniti. Kot objekti najpogosteje nastopajo države, vendar so to lahko tudi institucionalizirane ali neinstitucionalizirane mednarodne organizacije ali skupine znotraj neke države, kjer gre v končni fazi za uporabo le-teh kot posrednikov proti nekemu drugemu objektu (državi, gibanju). Subjekti pogosto skušajo najprej vzpostaviti dominacijo nad družbeno elito preko korupcije in podkupovanja, preko katere bi lahko kasneje nadzirali njihovo državo (elitistična teorija 'dominantnih 5-odstotkov') (Vilić in Ateljević 1983: 137; Krunić 1997: 33).

3.2.4 PRISILA

V okviru strategije posrednega nastopanja lahko prisila nastopa v obliki:

- politične prisile;
- gospodarske prisile (motenje svetovnega tržišča, umetno izzivanje cen posameznih vrst blaga, politično pogojevanje investicij in kreditov, ustvarjanje enostranske produkcijske odvisnosti ipd.);
- psihološko-propagandne prisile (vplivanje na mednarodno javnost);
- organiziranja državnih udarov;
- ustvarjanja in uporabe agenture, posebno t. i. agentov za vpliv;
- izzivanja kriz oziroma izrabljanja, poglobljanja in kanaliziranja že obstoječih kriz;
- terorizma;
- atentatov (Krunić 1997: 34, 35).

3.3 NEKATERE METODE STRATEGIJE POSREDNEGA NASTOPANJA

3.3.1 PSIHOLOŠKO-PROPAGANDNE AKCIJE

Psihološko-propagandno delovanje je nujna sestavina strategije posrednega nastopanja, nekateri avtorji ta dva pojma celo enačijo. Termin 'psihološko vojskovanje' je leta 1920 prvi uporabil britanski vojaški teoretik J. F. C. Fuller (Krunic 1997: 85), ko je ugotavljal, da bi lahko v prihodnosti psihološko vojskovanje zamenjalo klasična sredstva za vodenje vojn, "kjer orožje ni uporabljeno, niti ne obstaja vidno bojišče /.../, je pa opravljena precejšnja korupcija človeškega mišljenja, zatemnitev človeškega intelekta ter dezorganizacija morale in duhovnega življenja ljudstva /.../ preko vpliva na voljo drugega." V Ameriki je kmalu prevladal termin 'psihološke operacije' (skrajšano PSYOPS), saj je termin 'psihološko vojskovanje' ali 'psihološka vojna' (skrajšano kot PSYWAR) neustrezen zaradi izraza 'vojskovanje' oziroma 'vojna', poleg tega so psihološke operacije po Dictionary of Military Science lahko usmerjene na sovražnikovo, prijateljsko ali nevtralnno občinstvo, medtem ko je psihološko vojskovanje naperjeno le proti sovražnikovi ciljni skupini (Krunic 1997: 86).

Najbolj razširjena ali uporabljena metoda psihološko-propagandnih operacij je propaganda, katere ključna momenta njenega razvoja sta buržoazna in industrijska revolucija. S prvo je povezan nastanek ideologije, z drugo pa nastanek množičnega komuniciranja (Splichal 1975: 7). Slavko Splichal (1975: 65) definira propagando "kot obliko množičnega komuniciranja, v kateri komunikatorji zavestno in z organiziranim delovanjem s pomočjo ideološke rabe jezika poskušajo dosežati vnaprej določene (zaželene) oblike mišljenja in vedenja (pripravljenost na delovanje ali delovanje samo) ciljnih skupin, ki so določene s cilji in usmerjenostjo propagande." Šef propagande v nemškem rajhu med 2. svetovno vojno Göbbels, pa je dejal, "k/o hočete lagati, sploh ni potrebno dajati vtisa verjetnosti. Dovolj je, da laž nenehno ponavljate in postala bo resnica" (Stop, 27. 3. 2003).

Za širjenje propagande potrebujemo medije, ki jih Zoran Krunic (1997: 94-101) deli na:

- množične medije: radio, televizija, film;
- letake;
- govornice;

- propagando “iz oči v oči” (ang. face to face) ter
- druga sredstva: videokasete, plakati, razglasi, pisemske pošiljke...

Da bi bila propaganda učinkovita, moramo upoštevati uporabo jezika, npr. žargon skupine ljudi, na katero apeliramo s propagando. Prav tako so pomembni vizualni simboli (kipi, zastave, grbi...), ki povzročajo določena čustva, poleg tega bo propagandno sporočilo bolje sprejeto in doseglo boljši odziv, če bo ciljna populacija čutila, da ideje prihajajo od njih samih.

3.3.2 EKONOMSKI PRITISKI

Ekonomski pritiski so ena izmed metod strategije posrednega nastopanja, katerih cilj je umetno povzročiti in stopnjevati notranje gospodarske in politične krize in motnje (Vilić in Ateljević 1983: 172).

Teoretiki za iste gospodarske ukrepe uporabljajo različna poimenovanja (ekonomsko bojevanje, gospodarska vojna, ekonomske sankcije, ekonomski embargo, ekonomska intervencija, gospodarski pritiski itd.), ki se razlikujejo glede na namen, sredstva in cilje, ki jih želijo doseči s temi gospodarskimi ukrepi. Zoran Krunić pa opozarja, da besedna zveza ekonomsko in gospodarsko bojevanje ali vojna ni primeren izraz v primeru strategije posrednega nastopanja, saj ne gre za vojno (Krunić 1997: 122).

Definicija Margaret Doxey (Malešič 1995: 649) navaja “analitične razlike med ekonomskimi sankcijami, katerih cilj je zastrašiti ali odvrniti države od vodenja politike, ki se ne ujema s sprejemljivimi normami mednarodnega vedenja in med ekonomskimi ukrepi, uporabljenimi kot ekonomsko bojevanje, katerega cilj je pospešiti sovražnikov poraz z zmanjšanjem njegovih zmogljivosti za vodenje vojne.” Forland meni, da gre za ostro, nasilno motenje gospodarstva nasprotnikove države, da bi zmanjšali njegovo moč. Najbolj znana primera ekonomskega bojevanja sta COCOM (*Coordinating Committee for Multilateral Export Controls*) – neformalna skupina držav članic NATA (minus Islandija, plus Japonska), ki je poskušala omejiti prodajo strateških dobrin bivši SZ in državam Sveta za vzajemno gospodarsko pomoč in CHINCOM (podobna, vendar manjša skupina držav, ki je nadzirala izvoz na Kitajsko). Oba primera sta imela za glavni cilj preprečiti tehnološki napredek, izogniti se prenosu znanja (*know-how*) in slabljenje sovjetskih vojaških zmogljivosti in ne poskus vpliva na spremembo Kremeljske politike (Malešič

1995: 649, 650).

Ekonomski pritiski se lahko v miru ali v vojni izvajajo z naslednjimi osnovnimi cilji:

a) v miru:

- zaradi doseganja političnih, vojaških idr. ciljev (kot del strategije posrednega nastopanja),
- zaradi ustvarjanja pogojev za uporabo drugih metod strategije posrednega nastopanja (kot del strategije posrednega nastopanja),
- zaradi oslabitve sovražnika v prihajajoči vojni.

b) v vojni:

- kot del naporov za vsesplošni poraz sovražnika (Krunić 1997: 123).

Hufbauer, Schott in Elliott pa delijo ekonomske pritiske na:

1. trgovinske ekonomske sankcije, ki omejujejo uvoz iz in izvoz v ciljno državo (bojkot in embargo), sem lahko prištejemo še blokado (izvajanje ukrepov zaradi preprečitve vsakega gospodarskega in finančnega prometa z državo pod embargom) in kontrabant (prepoved prenosa blaga preko državne meje, ki je namenjen krepitvi vojnega potenciala nasprotne države); Petrović pravi, da so to neposredni ekonomski ukrepi;

2. finančne ekonomske sankcije, ki se nanašajo na omejevanje finančnih oziroma kapitalskih tokov med državo subjektom in državo objektom in omejujejo ali ukinjajo posojila in investicije v ciljno državo, povečevanje carinskih tarif, dumping (prodaja blaga na svetovnem trgu pod tržno ceno), v skrajnih primerih zajemajo tudi zaplembo in zamrznitev finančnega premoženja v tujini in

3. sankcije, ki obljublajo in nudijo ali pa omejujejo in ukinjajo ekonomsko pomoč predvsem državam v razvoju, ki imajo velike potrebe po tujem razvojnem kapitalu, tehnični in tehnološki pomoči (Dolenc 2002: 6; Krunić 1997: 124).

Seveda je gospodarskih pritiskov še veliko več, vendar se jim na tem mestu ne bomo posvetili.

3.3.3 USTVARJANJE IN UPORABA AGENTOV ZA VPLIV

Djordjević (Krunić 1998: 114) agenta obveščevalne službe opredeljuje kot “osebo, vodeno z

določenimi motivi, ki neprofesionalno (agent ni zaposlen v obveščevalni službi, op. K. K.), tajno, organizirano, na zahtevo in za potrebe obveščevalne službe neke države ali gibanja v strukturah nasprotnika ali sovražnika zbira zaščitene (tajne) podatke in jih tajno posreduje obveščevalcu ali izvaja druge naloge, ki mu jih ukažejo.” Te 'druge naloge', ki so zanimive z vidika naše obravnave, pa opravljajo t. i. agenti za vpliv (*agent of influence*), ki jih Volkman (Krunić 1998: 116) definira kot “koristno osebo, navadno na visokem vladnem položaju, ki ima prej kot zbirati podatke, nalogo vplivati na politiko.” Tuj subjekt agente za vpliv praviloma angažira še preden napredujejo na pomembne položaje. Poleg tega obstaja v praksi obveščevalnih služb tudi metoda infiltracije pripadnika lastne službe, ki mu ustvari lažno identiteto v tuje ciljno okolje, kjer opravlja tudi naloge agenta za vpliv.

Agenti za vpliv največkrat delujejo po navodilih obveščevalnih služb, v določenih primerih pa njihovo delo usmerjajo drugi organi ali posamezniki zunaj obveščevalnih služb, npr. neposredno politični vrh subjekta strategije posrednega nastopanja (Krunić 1998: 117).

3.3.4 ATENTAT

Pojem atentat opredeljujejo naslednji bistveni elementi: 1.) narava tarče, ki ima političen pomen; sem spadajo pomembne javne osebnosti (šefi držav in vlad, predsedniški kandidati, sodniki...), visoke vojaške osebe (načelniki generalštabov, generali...), pomembni lokalni funkcionarji (župani, šefi policije), nevladni funkcionarji (vodje političnih strank, voditelji večjih sindikatov, vodje manjšin...); 2.) motiv dejanja in narava izvršitelja, kjer Cassidy med atentate prišteva tudi dejanja, ki jih izvršijo patološke osebe brez političnega motiva, kjer ima sama tarča politični pomen; 3.) učinek, ki ga dejanje izzove, kjer ni toliko pomembna tarča sama, ampak učinek, ki mora izzvati (potencialne) politične posledice (Krunić 1998: 132, 133).

Na tem mestu je potrebno ločiti še med atentatom, terorizmom in politično eksekucijo (*political execution*), kjer slednja pomeni legalno politično usmritev s strani organov države, medtem ko je atentat vedno nelegalno dejanje, čeprav to ne pomeni, da za njim ne stoji država. Pri terorizmu, kjer gre praviloma za simbolične žrtve, je glavni cilj doseči učinek pri širši ciljni skupini, medtem ko je pri atentatu cilj eliminacija točno določenih oseb. Atentat je torej lahko teroristično dejanje, ni pa to nujno (Krunić 1998: 133, 135).

3.3.5 DRŽAVNI UDAR

Državni udar⁵ kot metoda strategije posrednega nastopanja vsekakor najhitreje doseže želeni cilj (Vilić in Ateljević 1983: 144). Eden glavnih teoretikov državnih udarov Edward Luttwak (Luttwak 1969: vii, 12) ga opredeljuje kot prevzem “majhnega, vendar kritičnega dela državnega aparata, ki se nato uporabi za odpravo vladnega nadzora nad ostalimi deli aparata.” Organizatorji državnega udara morajo obrniti silo države, to so oborožene sile, policija in varnostne agencije proti njihovim političnim voditeljem, ali kot pravi Luttwak: “moč bo prišla od države same.”

Pri državnih udarih v okviru strategije posrednega nastopanja gre za državne udare, do katerih je prišlo zaradi vpliva in interesa zunanjega subjekta, ki svoje vmešavanje prikrije, samo dejanje nasilnega prevzema oblasti pa se lahko prikaže kot rezultat notranjih družbenih nesoglasij, kot so globoka gospodarska kriza, razredni spopadi, neenotnost vladajočih slojev itd. Pri tem je za vlado države, ki v neki drugi državi želi izvesti državni udar, vitalnega pomena, da prikrije svoj obstoj kot subjekta strategije posrednega nastopanja oziroma, da vsaj izbere drugega krivca, ponavadi lastno obveščevalno službo, sebe pa pred domačo in tujo javnostjo opere vsake odgovornosti. Izvršitelji udara, ki so v takem primeru locirani znotraj objekta strategije posrednega nastopanja, pa imajo vlogo posrednika, kjer se za najboljšo možnost glede odnosa med subjektom in posrednikom strategije posrednega nastopanja izkaže ta, ko je posrednik prostovoljen oziroma se interesi subjekta in posrednika skladajo (Vilić in Ateljević 1983: 145; Krunić 1998: 143, 151).

3.3.6 TERORIZEM

Za Collinsa (Krunić 1998: 154) je terorizem “javno, ponavljajoče se nasilje ali grožnja z nasiljem za doseganje družbeno-političnih ciljev s širjenjem strahu med nevpletenimi ljudmi.” To pomeni,

⁵ Leksikon politike (Sruk 1995: 79) navaja, da gre pri državnem udaru za dejanje hitre, nenadne spremembe vrhovne državne oblasti, ki ga izvršijo skoraj izključno osebe, ki že imajo visoke funkcije v obstoječem sistemu oblasti. Ker državni udar poteka predvsem v vrhu oblastniške strukture, redko povzroči kakšne daljnosežne družbene spremembe, pozitivne ali negativne. Predvsem pride do organizacijskih in kadrovskih sprememb v ključnih organih in vodstvih. V literaturi se ne glede na jezik uporablja izraz *coup d'état*, ki dejansko pomeni državni udar, čeprav se izraz mnogokrat uporablja tudi, ko je govora o vojaškem udaru (v angleščini *baracks coup*). Pri slednjem gre za fizično, nasilno poseganje vojske v vladanje oziroma za nadomestitev civilnega režima z vojaškim (Jelušič 1997: 86, 90, 98).

da so žrtve teroristov večinoma naključne (osebe, ki se slučajno peljejo z vlakom, v katerem je nastavljena bomba) in so za teroriste sekundarnega pomena, saj je njihov primarni cilj ustvariti stanje strahu in občutek ogroženosti oziroma, če je izveden napad na točno določeno osebo, le-to simbolizira napad na tisto, kar ta oseba predstavlja⁶. Največja značilnost terorizma je torej žrtev (Čuček 1981: 124).

Pri tem so zelo pomembni tudi mediji. Pisec Bowyer Bell meni, da bi bilo svetu prihranjeno prenekatero teroristično dejanje, če ne bi bilo množičnih občil. Njegovo mnenje potrjuje tudi bivši nemški terorist Baumann (Čuček, 1981: 335, 336), ki je v nekem intervjuju izjavil, “/p/ri vsaki akciji, ki smo jo načrtovali, smo upoštevali, koliko bodo o tem pisali /.../, če o kakem terorističnem napadu v časopisu ni bila objavljena niti vrstica, /.../ smo /.../ sami poslali uredništvu poročilo o akciji” in prevzeli odgovornost za napad.

Na tem mestu je potrebno omeniti t. i. 'dvojni standard', kjer se želi kot gverilo prikazati navadno subverzijo, ki jo vodi tuja sila (ali subjekt strategije posrednega nastopanja) proti drugi državi (ali objektu strategije posrednega), po drugi strani pa se skuša gverilo kot začetno fazo samostojnega osvobodilnega gibanja v kaki državi označiti kot terorizem oziroma borce za svobodo označiti za teroriste, zaradi česar ni možen učinkovit boj mednarodne skupnosti proti dejanskemu terorizmu (Vilić in Ateljević 1983: 151).

Terorizem v okviru strategije posrednega nastopanja pomeni napad od znotraj, kjer je navzočnost tujega subjekta v aktivnostih terorističnih organizacij v državi objektu zelo težko odkriti ali celo dokazati (Vilić in Ateljević 1983: 158; Krunić 1998: 164)⁷.

Po Kruniću (1998: 163) med cilje subjekta strategije posrednega nastopanja uvrščamo:

- destabilizacijo ali diskreditacijo objekta strategije posrednega nastopanja, da bi le-ta dobil sloves nestabilne države;
- s terorizmom ustvarjene pogoje za druge ukrepe, kot so državni udar, vstajo...;
- izrabljanje teroristov za izvrševanje taktičnih ciljev (eliminacija določene javne osebnosti...);

⁶ Ugrabitev nemškega industrijca Hannsa-Martina Schleyerja, ki je za ugrabitelje predstavljal zahodni kapitalistično-imperialistični sistem (Krunić 1998: 154-157).

⁷ Claire Sterling trdi, da sta imeli sovjetska varnostno-obveščevalna služba KGB in sovjetska vojaška obveščevalna služba GRU svoja taborišča na Češkoslovaškem za urjenje teroristov iz Evrope in “tretjega sveta” (Sterling, 1981 v Krunić, 1998: 168).

- razbijanje zavezništev ali povzročanje napetosti med objektom strategije posrednega nastopanja in nekim drugim subjektom.

4. KRIZA NA POLJSKEM

Preden v diplomski nalogi nadaljujemo z raziskovanjem konkretnega primera uporabe strategije posrednega nastopanja in skušamo odgovoriti na nekatera vprašanja (zakaj so ZDA uporabile strategijo posrednega nastopanja proti Poljski, katere metode so uporabile, kakšne so bile njihove posledice), je smiselno opisati vzroke in potek krize na Poljskem, kateri del populacije je pristopil k poljski opoziciji, koliko članov je le-ta štela in kakšne so bile njene zahteve.

13. decembra 1981. leta so na Poljskem razglasili izredno⁸ stanje kot posledico gospodarske,

⁸ Izredno stanje, v katerem so omejene nekatere osebne pravice in državljske svoboščine, se razglasi tedaj, kadar gre za resno ogroženost države oziroma družbe, ko se bistveno poslabša varnostna situacija, v primerih obsežne naravne katastrofe, vsestranske družbene krize, široke zarote, oboroženega upora ali vojne. Sposobnost delovanja normalnih državnih in pravnih organov in institucij je otežena, zato se moč koncentrira v izvršnih organih, ki dobijo široka pooblastila in posebne pristojnosti – predvsem vojska in policija. Pojem izredno stanje je mogoče res smiselno uporabljati le v družbenopolitičnih ureditvah, kjer je oblast razdeljena med različne veje oblasti. Kjer pa je določen organ vsemogočen in ima neomejene pristojnosti, ne moremo razlikovati normalnega pravnopolitičnega reda od izrednega stanja (v totalitarnih državah so družbeno politične razmere pravzaprav bolj ali manj izredne)

družbene in politične krize, v katero je država padla pred letom in pol. Delavski razred, ki je vse težje prenašal bremena ogromne zadolženosti v tujini in katastrofalnega gospodarskega zastoja doma (kateremu več prostora namenjam v nadaljevanju, v poglavju Ekonomske sankcije), se je združil v neodvisnem delavskem gibanju Solidarnost (ki je že naslednje leto štel skoraj deset milijonov članov, pridružilo pa se mu je okoli 300 000 članov partije in 40 000 pripadnikov policije) in se postavil po robu Poljski združeni delavski partiji (PZDP) – oblasti. Sindikat je za seboj potegnil zahteve po korenitih družbenopolitičnih spremembah, kot je uvedba popolnega in od države povsem neodvisnega sistema samoupravljanja v gospodarstvu, takojšnje svobodne volitve v vse predstavniške organe, od občine do parlamenta, prost dostop do medijev itd. Če bi partija to dopustila, bi tako izgubila sleherni nadzor nad gospodarstvom, izgubila monopol v strukturi oblasti ter nenazadnje izgubila oblast pri oblikovanju javnega mnenja in možnost manipuliranja z množicami.

Ker se je državno in partijsko vodstvo po eni strani zavedalo, da poljski gospodarski sistem s pospešeno naglico odpoveduje in da se delavcev ne da več pomiriti z obljubami o gmotnih izboljšavah, na drugi strani pa ni moglo sprejeti prej omenjenih zahtev, je vodilo dvolično politiko taktičnega zavlačevanja in umikanja, dajanja obljub brez ustreznih dejanj, kar pa je samo povečevalo nestrpnost delavskih množic. Po vsej državi so potekale več milijonske stavke delavcev, kmetov, študentov, tiskarjev. Tudi PZDP so pretresale razne odstavitve ministrov in članov Centralnega komiteja PZDP. Septembra 1980. leta je Gierka na mestu prvega sekretarja zamenjal dotedanji šef za notranjo varnost v partiji, Stanislaw Kania. Februarja naslednje leto je odstopil predsednik vlade, Jozef Pinkowski, njegovo mesto pa je zavzel obrambni minister general Wojciech Jaruzelski, ki pa je obdržal prejšnji položaj obrambnega ministra. Zunaj države pa je SZ vse očitneje, z raznimi vojaškimi manevri okoli mej, s skupnimi vajami vojaškega poveljstva zavezniških vojsk in mornarice Varšavskega pakta dajala vedeti, da bo Varšavski pakt reagiral, v primeru, da bi poljsko vodstvo podleglo notranjim političnim pritiskom. Na drugi strani pa so ZDA opozarjale SZ na poslabšanje njunih odnosov, v kolikor bi slednja vojaško posegla v notranje zadeve Poljske.

Dejavnost Solidarnosti je daleč presežala tradicionalne sindikalne okvire in postajala čedalje bolj podobna dejavnosti politične stranke, da se sama uveljavi kot nosilec družbene moči. Novembra

(Sruk 1995: 143).

1981. leta je v sindikatu vladalo pravo revolucionarno razpoloženje, ko so njeni voditelji spoznali, da pogovori ne vodijo nikamor in da se bo treba pripravljati na aktivne stavke, s katerimi bi delavci sami brez oblasti ali celo proti njej začeli uresničevati gospodarsko reformo in v tovarnah uvajati delavsko oblast.

A je bila vojska hitrejša. General Jaruzelski je, potem ko je 18. oktobra 1981 na mestu prvega sekretarja partije zamenjal Kanio in s tem v rokah držal tako zakonodajno in izvršilno vejo oblasti, ob šestih zjutraj, 13. decembra razglasil izredno stanje. Vojaške oblasti so popolnoma prekinile javni telefonski, telegrafski, poštni, železniški in avtobusni promet, prekinile vse oblike javnega mednarodnega prometa in zaprle državne meje ter izolirale državo od zunanjega sveta. Prepovedale so delovanje Solidarnosti in drugih družbenih organizacij in združenj (študentov, novinarjev itn.), zaprle vse šole, prepovedale stavke, protestne demonstracije in zborovanja nasploh (razen maš), uvedle policijsko uro, ustavile celoten tisk (razen vojaškega in partijskega glasila), uvedle vojaško cenzuro in vojaško upravo na radiu in televiziji. V noči 12. in 13. decembra so aretirali okrog pet tisoč aktivistov in pomembnih simpatizerjev Solidarnosti, prav tako nekatere člane politbiroja PZDP.

Izredno učinkovito izveden vojaški udar je bil posledica natančnih večmesečnih priprav, ki so potekale v popolni tajnosti. Povod zanj pa je bil gotovo sklep Solidarnosti o razglasitvi 17. decembra za dan nacionalnega protesta ter zahteva po izvedbi predčasnih svobodnih volitev v parlament, ki bi po vsej verjetnosti po rezultatih prvič v zgodovini realnega socializma pripeljale k odpravi političnega monopola komunistične partije in njenega nadzora nad državnim aparatom (Sedmak 1982: 13, 15, 16, 22; Verbič 1982: 27-31, 41; Bebler 1982: 57-64).

5. VZROK ODLOČITVE ZDA, DA UPORABI STRATEGIJO POSREDNEGA NASTOPANJA PROTI POLJSKI

Ali so ZDA uporabile strategijo posrednega nastopanja, da bi nevtralizirale oziroma zmanjšale vlogo SZ v Vzhodni Evropi in ostali delih sveta? Ali so ZDA uporabile strategijo posrednega nastopanja, da bi se zavzele za možnost razvoja demokracije na Poljskem? Ali pa so tako ravnale le zaradi ugodnih političnih, gospodarskih in vojaških razmer v mednarodnem okolju, ki so narekovale izvajanje načela čisto elementarne blokovske logike: kar je za nasprotnika minus, je za nas plus? Da bi odgovorili na ta tri vprašanja, si je potrebno ogledati spremembe na tehtnici strateškega razmerja obeh velesil, kjer sem se omejila na obdobje desetih let pred uvedbo izrednega stanja na Poljskem decembra leta 1981, prek sprejetja nekaterih Nacional Security Decision Directive, pomembnih za ta primer.

5.1 TEMELJNA NAČELA ODNOSOV MED ZDA IN SZ OZIROMA MED DRŽAVAMI ČLANICAMI NASPROTNIH BLOKOV V ZAČETKU

SEDEMDESETIH LET

V začetku sedemdesetih let sta se kot rezultat ameriških analiz o posledicah spremenjenih družbeno-ekonomskih, politično-varnostnih in vojaško-strateških razmer⁹ v svetu glede položaja ZDA v mednarodni skupnosti zgodila dva dogodka, ki sta pomembna z vidika medblokovskih odnosov kot tudi same Poljske. 29. maja 1972 sta v Kremlju voditelja velesil, Leonid Brežnjev in Richard Nixon, podpisala prvi sporazum o omejitvi strateškega oboroževanja SALT I, ter, kar je za ta primer še bolj pomembno, deklaracijo z naslovom Temeljna načela odnosov med ZDA in SZ (Dolinar 1982: 206), katerega bistveni del se glasi takole:

1. ZDA in SZ bosta izhajali iz skupnega prepričanja, da v jedrskem obdobju ni nobene druge možnosti, kakor da snujeta medsebojne stike in odnose na podlagi miroljubnega sožitja. Razločki med ideologijama in družbenima ureditvama SZ in ZDA niso nikakršna ovira za dvostranski razvoj normalnih stikov, oprtih na načela suverenosti, enakopravnosti, nevmešavanja v notranje zadeve in obojestranske koristnosti.
2. ZDA in SZ pripisujejo velik pomen preprečevanju takšnih situacij, ki bi lahko privedle k nevarni zaostritvi medsebojnih odnosov. V medsebojnih odnosih bodo zmerom ravnali vzdržno in bodo pripravljene reševati medsebojna nasprotja po mirni poti. O odprtih vprašanjih bodo razpravljali in se pogajali v duhu vzajemnosti, obojestranskega prilagajanja in obojestranske koristnosti. Obe strani priznavata, da so poskusi, doseči enostransko korist neposredno ali posredno v škodo druge, nezdržljivi s temi cilji. Pogoj za ohranitev in krepitev mirnih stikov med ZDA in SZ je priznavanje interesov obeh strani, oprto na načelo enakopravnosti in zavračanja uporabe sile ali grožnje z njo.

Tri leta kasneje, 1. avgusta 1975, je trintrideset evropskih in dve severnoameriški državi v Helsinkih sprejelo sklepni dokument Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi (Dolinar 1982: 207, 208), katerega jedro je v naslednjem:

Države udeleženke imajo za medsebojno nedotakljive vse svoje meje ter meje vseh držav v Evropi in se bodo zato sedaj in v bodoče vzdrževale slehernega napada na te meje. V skladu s tem se bodo vzdrževale tudi sleherne zahteve ali dejanja zasedanja in nasilnega prilaščanja dela in celotnega ozemlja katerekoli države udeleženke /.../. Udeleženke bodo medsebojno spoštovale suvereno enakost in individualnost /.../. Prav tako bodo spoštovale pravico sleherne med njimi, da svobodno izbira in razvija svoj politični, družbeni, ekonomski in

⁹ Na spremembo razmer v svetu so vplivali zlasti naslednji dejavniki:

- a) začetek novega obdobja v razvoju mednarodnih odnosov – tj. procesa popuščanja politično-vojaške napetosti med blokoma oziroma detanta;
- b) nastanek strateškega jedrskega ravnotežja med velesilama;
- c) ameriški vojni neuspeh v Indokini oziroma vse z njim povezane negativne posledice za zunanje in notranjepolitični položaj ZDA;
- d) okrepitev vojaške in zunanjepolitične moči SZ, pa tudi Ljudske republike Kitajske;
- e) okrepitev politične in gospodarske moči ameriških zahodnoevropskih zaveznic in Japonske;
- f) težave ZDA v odnosih z zavezniki v okviru Nata (Lubi 2001: 133).

kulturni sistem /.../. Države udeleženke se bodo vzdrževale slehernega vmešavanja, neposrednega ali posrednega, posamičnega ali kolektivnega, v notranje ali zunanje zadeve, ki sodijo v nacionalno pristojnost druge države udeleženke, ne glede na njune medsebojne odnose /.../.

Iz obeh dokumentov je takoj jasno razvidno, da si bloka priznavata vzajemno nedotakljivost, da se države obeh blokov zavezujejo k vzdržnosti, hkrati pa, zlasti helsinška listina, nosi v sebi upe po odprtih možnostih sodelovanja, tudi med državami nasprotnih blokov, kar je predvsem pomembno z vidika majhnih držav, tudi Poljske. Zaradi politike detanta oziroma popuščanja politično-vojaške napetosti v odnosih med velesilama, je prišlo do upadanja znotrajblokovske kohezije, kar je pomenilo, da so začele posamezne države, predvsem zahodnoevropske, samostojneje komunicirati ter gospodarsko in politično sodelovati z državami nasprotnega bloka. Podatek za leto 1980 navaja, da se je trgovina med Vzhodom in Zahodom v zadnjem desetletju razširila z 11 na 90 milijard ameriških dolarjev (Dolinar 1982: 207, 208, 223; Lubi 2001: 135).

5.2 STRATEŠKO RAZMERJE SIL

5.2.1 RAVNOTEŽJE SIL DESETLETJE PRED IZBRUHO POLJSKE KRIZE

V obdobju od moskovskega vrha iz leta 1972 oziroma deklaracije z naslovom Temeljna načela odnosov med ZDA in SZ ter nekaj let prek helsinške konference leta 1975 je na obeh straneh prevladovalo mnenje o medblokovskem ravnotežju sil. Obe strani sta, nedotakljivi spričo teh dokumentov, pod tem navideznim mirnim površjem politike detanta, skoraj popolnoma neovirano spodbujali razvoj lastne vojaške tehnike in organizacije. Konec maja 1978 pa so na ministrskem sestanku Nata v Washingtonu sprejeli oceno, da sta SZ in Varšavska zveza s tem, ko sta v kakovostnem smislu tako razvili svoje vojaške zmogljivosti, resno ogrozili načelo ravnotežja sil, zato je treba izziv nevtralizirati prek pospešenega razvoja lastnih vojaških kapacitet. Novembra, istega leta, pa je Varšavska zveza na sestanku v Moskvi ocenila, da prav sklep Nata o povečanju investicij v njihovo oborožitev ruši ravnotežje sil, ter odgovorila s svojim sklepom o okrepitvi lastnih izdatkov za potrebe vojske. Lahko rečemo, da je nekje od teh dogodkov naprej oboroževalna tekma dobila nov zagon, kar pa je za seboj potegnilo pospešeno

slabšanje mednarodnih odnosov v Evropi in svetu (Dolinar 1982: 229).

Začela se je napol skrita in napol javna polemika o tem, kakšno je dejansko razmerje sil. Če pogledamo, v kakšnem medsebojnem razmerju sil je bil oblikovan moskovski sporazum iz leta 1972, vidimo zakaj so ZDA potiskale v ospredje vprašanje o ravnotežju sil. V sedemdesetih letih so bile ZDA globoko v vojni na tleh jugovzhodne Azije, Vietnamu in Kambodži. Doma so se spopadale z notranjo razklanostjo med izvršilno vejo in kongresom, nezaupanjem javnosti v vlado in nesamozavestjo. Zaupanje zaveznikov je bilo hudo omajano, zato ni čudno, da so se najresneje pojavljale dileme o temeljih njihove politične in vojaške vloge v mednarodnem okolju. Na drugi strani je edini resni problem za SZ predstavljala Kitajska, a vendar je to obdobje zanje predstavljalo obdobje notranjega utrjevanja in vzpona ter uveljavljanja svoje pozicije in vloge v mednarodnem okolju (Dolinar 1982: 230-231; Gates 1996: 172). ZDA je bilo jasno, da vedno večja vojaška moč omogoča SZ, da postaja pogumnejša v svojih dejanjih, da sprejema večja tveganja v širjenju svojih interesov in ambicij v svetu. To je razvidno tudi iz tajne uradne ocene takratne ameriške obveščevalne službe o sovjetski zunanji politiki v sedemdesetih letih, objavljene leta 1981, naslovljene s Cilji in pričakovanja SZ v globalni areni moči, ki se začne z dokaj neobičajno iskrenim in jasnim povzetkom, kjer se navaja (Gates 1996: 171), da

/n/a začetku osemdesetih let sedanje vodstvo SZ ocenjuje, da so se velike vojaške investicije zadnjih dveh desetletjih izplačale v smislu ugodnih prednosti na vojaškem področju, kakor tudi v smislu političnih ciljev na dolgi rok, kjer sta bili vojaška moč ali vojaška podpora dejansko orodje politike ali odločilno dopolnilo k sovjetski diplomaciji /.../. Velika verjetnost je, da se bo takšno ravnanje nadaljevalo, vse dokler bo SZ ocenjevala, da moč Zahoda pojenja in vse dokler se bo potrjevala koristnost lastnega povečevanja vojaške moči kot sredstva za uresničevanje globalnih ambicij.

V oceni nadalje piše: “v luči spremenjenega strateškega ravnotežja (sil, op. K. K.) in nadaljevanja ekspanzije (sovjetskih, op. K. K.) konvencionalnih sil, je SZ sedaj bolj pripravljena in voljna sprejeti tveganja konfrontacije v resni krizi, še posebej na območjih, kjer imajo vojaške ali geopolitične prednosti” (Gates 1996: 172).

5.2.2 STRATEŠKO RAZMERJE SIL PO LETU 1980

Leta 1980 je bilo strateško razmerje sil precej drugačno. Vietnam in Watergate sta bila skoraj pozabljena. S prehodom iz Carterjevega v Reaganovo obdobje se je Američanom okrepila

samozavest, notranje so se umirili in utrdili in kar je pomembno, odločno so se usmerili h graditvi vojaške moči ter obnovi politične in gospodarske prevlade v svetu (Dolinar 1982: 230-231). Pozornost se je znova obrnila na njihov obrambni proračun, vendar z novim vprašanjem: "Koliko več bo dovolj?" (Gates 1996: 175).

Je pa bila sedaj SZ tista, ki je bila obremenjena z vrsto hipotek. Kitajska jim je še vedno predstavljala problem. Vojaška intervencija v Afganistanu se je nadaljevala. Tu so bili še izdatki za podpiranje vietnamske intervencije v Kambodži, komunističnih režimov v Afriki (Angola, Etiopija, Mozambik, Jemen, Libija, Nikaragva, Grenada), za pomoč Kubi na njenem izpostavljenem karibsko-latinsko-ameriškem položaju. Poleg tega se je pojavil zastoj v tehnološkem in gospodarskem razvoju doma in na vsem vzhodnem bloku ter nenazadnje, razgaljena Ahilova peta, poljska kriza. V letu 1980 SZ ni bila več sposobna tiho umiriti krize preprosto s povečano dobavo surovin oziroma blaga ali celo z grožnjo vojaške intervencije, saj so bila politična, ekonomska in vojaška bremena zanje prevelika (Dolinar 1982: 230-231; Gates 1996: 175).

5. 3 URADNI DOKUMENTI ZDA V ZAČETKU OSEMDESETIH LET

Bistvo nove nacionalnovarnostne strategije (<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-032.htm>: 1, 2), ki jo je 20. maja leta 1982 podpisal predsednik Ronald Reagan, je bilo povečati vpliv ZDA po svetu

s celotnim nizom diplomatskih, političnih, ekonomskih in informacijskih naporov. Zadrževati in zmanjšati širjenje sovjetskega nadzora in vojaške prisotnosti po svetu. Pospешevati /.../ oviranja sovjetskim vojaškim izdatkom, vzeti pogum sovjetski drznosti in oslabiti sovjetsko zavezniški sistem /.../ in ohrabriti dolgoročne liberalne in nacionalistične težnje znotraj SZ in (njenih, op. K. K.) zavezniških držav.

V dokumentu z naslovom Odnosi ZDA s SZ, sprejetim 17. januarja 1983 (<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-075.htm>: 4) pod točko B3 'Geopolitično področje - Sovjetski imperij' piše, da

/o/bstaja vrsta pomembnih slabosti in ranljivosti znotraj sovjetskega imperija, ki bi jih ZDA morale izkoristiti. Ameriška politika bi morala, kjer koli more, opogumljati sovjetske zaveznice, da se v zunanji politiki oddaljijo od Moskve in se usmerijo proti svoji demokratizaciji. Prvoten cilj ZDA v Vzhodni Evropi je zrahljati vpliv Moskve v regiji s

promoviranjem načel človekovih pravic v posameznih vzhodnoevropskih državah. ZDA lahko pospešijo to nakano s previdno pristranskostjo v prid držav, ki kažejo relativno neodvisnost od SZ v svoji zunanji politiki ali kažejo večjo stopnjo notranje liberalizacije. Politika ZDA mora jasno sporočati, da si bodo vzhodnoevropske države, ki zaustavljajo liberalizacijske procese ali se umikajo od neodvisne države v zunanji politiki, nakopale očitne stroške v svojih odnosih z ZDA.

V naslednjem poglavju z naslovom 'Prednosti v pristopu ZDA: Povečanje omejevalnih vzvodov glede sovjetskega ravnanja' (<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-075.htm>: 8) navajajo v sedmem odstavku: "Vzdrževanje mednarodnega pritiska na Moskvo, da sprostí trenutno represijo na Poljskem in dolgoročno poveča raznolikost in neodvisnost v Vzhodni Evropi /.../ zahteva, da ZDA nadaljujejo z nalaganjem stroškov SZ za njeno vedenje na Poljskem."

Uradni dokumenti ameriške vlade sprejeti po izbruhu krize na Poljskem, do nedavnega še strogo zaupni, kažejo na to, da so ZDA drugače dojemale svoje politično, gospodarsko in vojaško pozicijo v svetu. Prejšnja ameriška strategija je predvsem zaradi strateškega vojaškega ravnotežja med velesilama poudarjala koristnost neposrednih pogajanj s SZ o vseh pomembnih mednarodnih problemih. Stališče nove Reaganove administracije pa je bilo, da je mogoče v pogajanjih s SZ uspeti samo tako, da ZDA vstopijo v pogajanja kot močnejša stran. To je pomenilo, da je treba najprej doseči vojaško premoč in šele nato oživiti proces pogajanj, kajti močnejša stran zmeraj narekuje pogoje in končni izid pogajanj. Moč je ostala še naprej temeljno in odločilno sredstvo za realizacijo političnih ciljev, toda odslej z jasno zahtevo, da mora moč temeljiti na nesporni vojaški premoči nad SZ tako na jedrskem kot konvencionalnem področju. Sovjetskim voditeljem mora biti kristalno jasno, da ZDA ne bodo nikoli sprejele drugega mesta ali slabšega vojaškega položaja. Sovjetske ocene kakršnega koli izida vojne morajo biti tako neugodne za SZ, da si njeni voditelji ne bodo drznili začeti spopada.

Ena od večjih razlik med obema strategijama je bila tudi ameriška odločenost, da se bodo ZDA po polomu v Vietnamu izogibale neposrednemu angažiranju lastnih oboroženih sil v lokalnih in omejenih vojnah. Država, ki zahteva pomoč, mora sama zagotoviti vojaštvo, ZDA pa ji bodo skladno s sprejetimi pogodbenimi obveznostmi nudile vojaško in gospodarsko pomoč. ZDA bi lastne oborožene sile neposredno uporabile samo v izrednih primerih, ko bi zavezniški državi grozil dokončen poraz ali ko bi bili ogroženi ameriški vitalni interesi (Lubi 2001: 135; <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-075.htm>: 2).

Ne glede na to, da se je v novem desetletju strateško razmerje sil začelo obračati v prid ZDA in da so se le-te zaradi tega počutile drznejše in politično bolj ofenzivno nastrojene do SZ, je bilo to še vedno obdobje hladne vojne in SZ še vedno (vojaška) velesila. Grožnja z uporabo oborožene sile je bila še vedno precej tvegano dejanje. Kot najugodnejša rešitev na evropskih tleh se je zdela srednja pot – skrite, prikrite tehnike vplivanja ene države na drugo.

6. PRIMER UPORABE STRATEGIJE POSREDNEGA NASTOPANJA S STRANI ZDA PROTI POLJSKI

6.1 METODE STRATEGIJE POSREDNEGA NASTOPANJA, KI SO JIH UPORABILE ZDA PROTI POLJSKI

6.1.1 EKONOMSKE SANKCIJE

Ekonomске sankcije kot metoda strategije posrednega nastopanja predstavljajo najbolj odkrito in neposredno ofenzivno delovanje države subjekta proti ciljni državi (državi posredniku in državi objektu strategije posrednega nastopanja). Bolj bo slednja gospodarsko odvisna od prve države, lažje bo le-ta z ekonomskimi ukrepi v smislu 'palice in korenčka' vplivala na politiko ciljne države in povzročila celotno notranjo ekonomsko, s tem pa tudi politično destabilizacijo, ki je pogoj in uvod v spremembe družbenopolitičnega sistema v tej državi (Vilić in Ateljević 1983: 123, 124).

Leta 1981, v času poljske krize, je ameriški predsednik Reagan resnično verjel, da je sovjetski sistem ranljiv, ampak ne v nekem nedoločenem, dolgoročnem smislu, temveč prav tisti trenutek. Odločen je bil, da bo premaknil ZDA in njene zaveznice od defenzivne k ofenzivni politiki. Da

pa je ekonomsko področje tista sfera, kjer lahko ta ofenzivna politika pride najbolj do izraza, je razvidno iz Reaganovih besed: “Velik dinamičen uspeh kapitalizma nam je dal močno orožje v /.../ boju proti komunizmu – denar. Rusi ne bi mogli nikoli zmagati v oboroževalni tekmi;” ker “jih lahko iztrošimo do konca.” (Gates 1996: 194, 197)

Reagan ni odstopal od zadanega načrta, da osvobodi Poljsko. Tako se je uradna ameriška izjava po koncu srečanja ministrov držav članic Nata na seji Severnoatlantskega sveta (NAC – *The North Atlantic Council*) glasila: “Kar je na kocki na Poljskem, je svoboda. Mi na Zahodu imamo odgovornost ne samo zaščititi našo lastno svobodo, ampak jo tudi podpreti, kjer ne obstaja.” (Schweizer 2002: 169)

6.1.1.1 Gospodarsko stanje Poljske med leti 1970 in 1981

Poljska je leta 1970 začela posodabljati svojo industrijo s pomočjo zahodne tehnologije in kreditov. Podatek za leto 1977 kaže, da je imela Poljska 200 milijonov dolarjev neplačanih kreditov, ki jih je prejela od Commodity Credit Corporation (CCC) in dodatnih 143 milijonov dolarjev neplačanih kreditov od Export-Import Bank. Leta 1979 je ta znesek neplačanih kreditov od CCC narasel na 800 milijonov dolarjev oziroma 37 odstotkov celotnih svetovnih neplačanih kreditov CCC, v primerjavi npr. s 7 odstotki, ki sta jih dolgovali Romunija in Madžarska skupaj (podatek za junij 1980). Seveda je tehnična modernizacija imela pozitivne učinke. V tem obdobju je Poljska v ladjedelništvu zasedla četrto mesto po letni proizvedeni bruto tonaži. Vendar pa program industrijske posodobitve ni zajel vseh panog gospodarstva, zlasti ne kmetijstva. Zanj je morala država nenehno poviševati subvencije, ki so leta 1978 znašale 7.6 milijard dolarjev in do leta 1980 že dosegle 25 odstotkov celotnega proračuna, v primerjavi s 15 odstotki sredi sedemdesetih let.

Pričakovanja, da bo s proizvedenim blagom lahko redno odplačevala zunanje dolgove, so se izkazala za zgrešena. Leta 1980 Poljska s svojim celotnim izvozom ni mogla pokriti obresti in anuitet. Zaradi uvoza reprodukcijskega materiala (kar 60 odstotkov in večinoma z zahoda), ki ga je potrebovala za posodobljeno industrijsko proizvodnjo, temelječo na tujih licencah, predvsem pa zaradi uvoza hrane, od dobička ni ostalo ničesar. Posledica tega je bila, da je uvoz pogojeval

izvoz, to pa je vodilo v vedno večja zadolževanja. Leten poljski uvoz iz nesocialističnih držav je z 1.1 milijarde dolarjev v letu 1970 narasel na 6.8 milijard dolarjev v letu 1975. Medtem, ko je leta 1971 in 1972 zunanje trgovinska bilanca z nesocialističnimi državami še bila v ravnotežju, je že naslednje leto padla v resen primanjkljaj: 1.3 milijarde dolarjev leta 1973, 2.1 milijarde dolarjev leta 1974, 2.7 milijard dolarjev leta 1975 in 2.9 milijard dolarjev leta 1976. Znesek poljskega dolga ta istim državam je s 7.4 milijard dolarjev v letu 1974 narasel na 19.6 milijard dolarjev v letu 1978. Po ocenah Wharton Econometrics Forecasting Associates je konec leta 1981 poljski dolg znašal 21.9 milijard dolarjev, v publikaciji Economist so ga ocenili celo na 28.7 milijard dolarjev. Največji upniki so po vrstnem redu, Zvezna republika Nemčija, ZDA, Francija in Velika Britanija. Od tega dolguje Poljska ameriški vladi 1.8 milijard dolarjev ter dodatnih 2.9 milijard dolarjev ameriškim zasebnim bankam, skupno 2.9 milijard dolarjev (Hough 1982: 12, 15-17, 56; The Washington Post, 22. 5. 1983: A13).

Februarja leta 1982 je ameriška vlada povrnila 71 milijonov dolarjev, ki jih je Poljska v obliki obresti na posojila za nakup žita in ostalih kmetijskih izdelkov na ameriških trgih dolgovala ameriškim zasebnim bankam (The Washington Post, 10. 2. 1982: A18). Da je bila ta pomoč v okviru ameriških strateških interesov, je prepričan tudi Walter Wriston, predsednik uprave in vodja izvršnega sveta dveh največjih in najmočnejših bank v ZDA, Citibank ni Citicorp, saj bi sicer Poljaki sklepali, "da imajo samo enega prijatelja, to je Rusija" (<http://www.workers.org/marcy/poland/poland09.tml>, 8.6.2003).

Stanje poljskega gospodarstva desetletje pred uvedbo izrednega stanja na Poljskem je že brez naklepnih negativnih ekonomskih ukrepov drugih držav drvelo v resne probleme.

6.1.1.2 Reaganova lista ekonomskih sankcij proti Poljski in SZ

Zaradi uvedbe izrednega stanja na Poljskem je Reagan 23. decembra 1981 razglasil listo ekonomskih sankcij:

- Suspendiranje garancij ameriške vlade za izvozno-uvozne bančne kredite. Poteza namenjena omejevanju izvoza ameriških zasebnih podjetij na Poljsko (leta 1980 je še bilo odobrenih garancij za 25 milijonov dolarjev).
- Suspendiranje pristajalnih pravic poljske civilne letalske družbe LOT v ZDA.
- Prepovedan ribolov v ameriških vodah (leta 1980 je bilo v ameriških vodah ulovljeno 230

000 ton rib kar je znašalo okoli 1/3 poljskega celotnega ulova).

- Nadaljnja omejitev izvoza visoke tehnologije.
- Prepoved novih kreditov ameriške vlade za hrano in ostalega blaga.
- Zavrnitev podpore poljski prošnji za pridružitvev Mednarodnemu denarnemu skladu (IMF), kjer imajo 20 odstotkov glasov ZDA. Poljska kot članica bi bila lahko od IMF dobila posojila po nižji obrestni meri od tržne, s katerimi bi lahko povrnila dolgove in si pridobila pravico do prošnje za nova posojila.
- Po 22. letih suspendiranja 'most-favored-nation' (MFN) statusa, ki ga je Poljska prejela kot prva država iz Varšavskega bloka. Kot razlog so navedli nezmožnost Poljske povišati uvoz blaga za dogovorjenih 7 odstotkov iz ostalih držav članic Splošnega dogovora o carinah in trgovini (GATT – *General Agreement on Tariffs and Trade*). Posledica so bile višje carine na izvoz poljskega blaga, predvsem tekstila. Tekoče carine na izvoz tekstila v ZDA (19 odstotkov celotnega poljskega tekstila gre na ameriške trge) so se gibale med 5 in 40 odstotki, za nečlanice MFN pa med 10 in 60 odstotki. Ta sankcija je Poljski povzročila več deset milijonov dolarjev neposrednih izgub na leto.
- Zmanjšanje pošiljk nehumanitarnih kmetijskih proizvodov poljski vladi.
- Zahteva ameriškim zaveznicam naj omejijo prodajo visoke tehnologije Poljski.
- Suspendiranje pogajanj o refinanciranju poljskih dolgov (The Wall Street Journal, 24. 12. 1981: 1; The Wall Street Journal, 21. 1. 1983: 26; The Washington Post, 30. 12. 1981: A1; The Washington Post, 30. 9. 1983: A30; New York Times, 10. 10. 1982: A1; The Washington Post, 25. 7. 1984: A22; Vilić in Ateljević 1983: 125; Hufbauer in Schott 1985: 683).

Za preklic ekonomskih sankcij so ZDA postavile tri pogoje: preklic izrednega stanja, izpustitev Lecha Walense in vseh ostalih političnih zapornikov ter obnovitev pogajanj poljske vlade s sindikatom Solidarnost in Rimskokatoliško cerkvijo (The Washington Post, 11. 12. 1982: A1).

Ameriške ekonomske sankcije so ZDA proti Poljski izvajale v smislu palice in korenčka. 21. julija 1983 je poljska vlada oznanila konec devetnajst mesecev trajajočega izrednega stanja ter delno pomilostitev političnih zapornikov in tako izpolnila polovico pogojev za ukinitvev ekonomskih sankcij. Čeprav je ameriška vlada dvomila v dejanske izboljšave razmer na

Poljskem, kar izražajo tudi besede predsednika Reagana (The Washington Post, 22. 7. 1983: A1), ki je rekel, da bodo reagirali “na dejanja, ne na besede”, so ZDA 29. julija istega leta le naredile prvi pomembnejši korak k zmanjšanju sankcij. Z ostalimi zahodnimi vladami in upniki so se strinjale, da obnovijo pogovore s Poljsko glede preložitve poravnave njenih nacionalnih dolgov, kar bi posledično omogočilo dotok novih zahodnih kreditov v državo (The Washington Post, 30. 7. 1983: A1, A16).

21. julija 1984. leta je Poljska pomilostila skoraj vse politične zapornike, ZDA pa so 3. avgusta preklicale prepoved leta poljski letalski družbi LOT ter preklicale prepoved poljskega ribolova v vodah Aljaske in Kalifornije. Decembra 1984 sta bila pomiloščena še zadnja dva politična zapornika, nakar so ZDA končno le umaknile svoj ugovor poljski pridružitvi Mednarodnemu denarnemu skladu. Januarja 1985. leta pa se je sedemnajst zahodnih vlad strinjalo, da preložijo vrnitev 10.5 milijard dolarjev poljskih dolgov, od katerih je 1.4 milijard dolarjev pripadalo ZDA (The Wall Street Journal, 20. 1. 1984: 8; The Wall Street Journal, 20. 7. 1984: 25; The Wall Street Journal, 17. 1. 1985: 31; New York Times, 15. 12. 1984: A1).

Ker so ZDA menile, da je SZ neposredno odgovorna za uvedbo izrednega stanja na Poljskem, so šest dni kasneje ekonomske sankcije razširile še na SZ:

- Suspendiranje izdajanja ali obnove licenc za izvoz visoke tehnologije v SZ ter razširitev te prepovedi tudi na zahodnoevropska podjetja¹⁰.
- Suspendiranje pristajalnih pravic sovjetske letalske družbe Aeroflot na tleh ZDA (dva poleta na teden).
- Zaprtje pisarne Sovjetske nakupovalne komisije (*Soviet Purchasing Commission*) v New Yorku, preko katere je šla ena tretjina naročil za nekmetijske izdelke za izvoz v SZ.

¹⁰ ZDA so hotele preprečiti SZ 'posel stoletja', vreden 25 milijard dolarjev oziroma izgradnjo 3500 milj dolgega plinovoda Sibirija – Zahodna Evropa, ki bi SZ vsako leto prinesel od 15 do 30 milijard dolarjev zaslužka. Ta projekt je pomenil Moskvi na kratko 'cash cow'. Ključni deli ogromnih turbin, potrebni za delovanje plinovoda, so bili izdelani pri ameriškem podjetju General Electric. Zato so ZDA prepovedale ameriški izvoz visoke tehnologije ter prepoved razširile tudi na zahodnoevropska podjetja, ta so John Brown iz Velike Britanije, AEG – Kanis iz ZRN in italijanski Nuovo Pignone, ki so dele turbin proizvajala po ameriških licencah. To je ogrozilo projekt. Vendar se države, ki so si od sovjetskega zemeljskega plina obetale poceni in nujno potrebno razbremenitev svoje prevelike odvisnosti od zemeljskega plina iz Perzijskega zaliva (ZRN bi dobila ¼ od 40 milijard kubičnih metrov letnega pritoka zemeljskega plina) in ki so v projekt vložile velika finančna sredstva, niso strinjale z Reaganovo odločitvijo. Sklenile so, da bodo vseeno nadaljevale s proizvodnjo, četudi tvegajo trgovinsko vojno z ZDA. Izgradnja plinovoda je imela osemnajst mesecev zaostanka in stala Moskvo več milijonov rubljev, ni pa bila ustavljena (Schweizer 2002: 170-172; The Washington Post, 15. 1. 1982: A25; Te Washington Post, 10. 2. 1982: A18).

- Odlog pogajanj o novem dolgoročnem sporazumu o ameriškem izvozu žita v SZ.
- Suspendiranje pogajanj o novem pomorskem sporazumu med ZDA in SZ ter uvedba novega nadzora nad sovjetskimi ladjami, zasidranimi v ameriških pristaniščih.
- Odpoved obnovitve sporazuma o izmenjavi znanosti in tehnologije ter izvršitev celotnega pregleda ostalih sporazumov o izmenjavi med ZDA in SZ (The Washington Post, 30. 12. 1981: A14).

Ekonomske sankcije, povezane z vojaškim stanjem na Poljskem, so ZDA proti SZ ukinile leta 1983. Poleg tega so napovedali obnovitev pogovorov s SZ o novem dolgoročnem žitnem sporazumu (The Washington Post, 22. 5. 1983: A1).

6.1.1.2.1 Gospodarske posledice ekonomskih sankcij na Poljskem in v SZ

Tabela 1: Poljska trgovina z ZDA (v milijon \$):

	IZVOZ			UVOZ		
	1981	1982	1981-82 razlika v %	1981	1982	1981-82 razlika v %
ZDA	329	220	- 33	879	142	- 84

Vir: Hufbauer in Schott (1985: 691).

Tabela 2: Ameriški izvoz produktov visoke tehnologije v SZ (v tisočih \$)

1979	1980	1981	1982
180 505	88 154	73 012	31 349

Vir: Paul (1988: 181)

Tabela 3: Trgovina ZDA s SZ (v milijonih \$):

	1979		1980		1981		1982	
	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz
SZ	3604	873	1510	453	2339	347	2589	228
% celotnega izvoza/uvoza	3.2	0.9	1.8	0.6	1.9	0.6	1.7	0.4
ZDA								
% izvoza kmetijskih izdel. glede na celoten izvoz ZDA	79		69		71		72	

Vir: Paul (1988: 175, 180)

Tabela 4: Vpliv ekonomskih sankcij¹¹ na gospodarske spremembe na Poljskem in v SZ (ciljni državi) glede na bruto indikatorje poljskega in sovjetskega gospodarstva za leto 1981:

	Poljska	SZ
% trgovanja ciljne države (izvoz, uvoz) z ZDA glede na % celotnega trgovanja ciljne države:	4	2
razmerje med BDP ZDA (2 938 milijard \$) in BDP Poljske (178 milijard \$) ter BDP ZDA in BDP SZ (1 469 milijard \$)	17	2
letne posledice ekonomskih sankcij glede na bruto indikatorje:		
% od BDP-ja	0.1	nepomembne
na državljana v \$	6.83	1.79
letni stroški v milijon \$	246	480
tip sankcij ^a	T, I, U	I
stroški ZDA ^b	2	3

Vir: Hufbauer in Schott (1985: 76, 77, 691)

Učinkovitost ekonomskih sankcij je bila zelo odvisna od pomoči članic Varšavskega pakta in Sveta za vzajemno gospodarsko pomoč. Ameriški politiki so zato pričakovali, da bo SZ pomagala ohromelemu poljskemu gospodarstvu, kar bi pomenilo dodatno breme sovjetskemu

¹¹ Hufbauer in Schott pod terminom ekonomske sankcije ne ločujeta med ekonomskimi sankcijami, katerih cilj je odvrniti državo od vodenja določene politike in med ekonomskim bojevanjem, katerega cilj je slabljenje vojaške zmogljivosti države oziroma zmanjšati zmogljivost države za vodenje vojne. Ocenjujeta politični izid, ne glede na to ali se skuša doseči z ekonomskimi sankcijami ali z ekonomskimi ukrepi, uporabljenimi kot ekonomsko bojevanje.

^a Tip sankcij se nanaša na prekinitev trgovinskih financ in ostale uradne pomoči (T), prekinitev izvoza iz države subjekta v ciljno državo (I) in prekinitev uvoza države subjekta iz ciljne države (U).

^b Stroški ZDA oziroma države subjekta na merilni lestvici od 1 do 4, kjer pomeni 1 čista korist ZDA, 2 malo vpliva na ZDA, 3 skromna škoda na blagostanje ZDA in 4 ogromna škoda za ZDA (Hufbauer in Schott 1985: 17).

gospodarstvu. Vendar pa ne SZ ne ostale članice Varšavskega pakta niso z denarnimi sredstvi bistveno podprle poljske ekonomije. Sovjetska denarna sredstva namenjena poljski ekonomiji so leta 1981 padla z 1 653 milijonov rubljev na 270 milijonov rubljev. Poročilo Wharton Econometrics je pokazalo, da se je sovjetska pomoč Poljski v primerjavi z letom 1981 naslednje leto zmanjšala za okoli 10 odstotkov. Vendar pa se je zgodilo, da so se Poljaki ekonomsko zopet obrnili na Vzhod, kar kažejo tudi podatki za leto 1982, ko je poljski izvoz v države Sveta za vzajemno gospodarsko pomoč presegel njihov uvoz iz teh držav, poljski trgovinski primanjkljaj s SZ pa se je bistveno zmanjšal. Medtem ko je poljski izvoz v ZDA leta 1982 padel za 33 odstotkov, poljski uvoz iz ZDA pa kar za 84 odstotkov¹², se je istega leta poljski izvoz v SZ povečal za skoraj 30 odstotkov, uvoz iz SZ pa je padel le za 1 odstotkov (Hufbauer in Schott 1985: 690, 691, 693).

Poljska je imela zaradi zmanjšanja trgovanja z ZDA letno 338 milijonov dolarjev izgube. Povišanje ameriških uvoznih carin na poljsko blago je državo letno stalo dodatnih 29 milijonov dolarjev. Suspendiranje neposrednih kreditov in garancij s strani CCC in Eximbank je predstavljalo letno 77 milijonov dolarjev izgub.

Ameriška vlada pa je letno poravnala 28 milijonov dolarjev, ki jih je poljska dolgovala CCC v obliki obresti na posojila, SZ pa je dala 170 milijonov dolarjev letnih kreditov za kritje trgovinskega primanjkljaja za obdobje 1981-82. Upoštevajoč neposredne izgube in delne kompenzacije le-teh s strani ameriške in sovjetske vlade, so skupne poljske izgube letno znašale 246 milijonov dolarjev oziroma 0.1 odstotkov poljskega BDP-ja ali 6.83 dolarjev na državljana. (Hufbauer in Schott 1985: 74, 75, 692).

Bilateralna trgovinska povezava med ZDA in SZ je znašala le 2 odstotka, od tega so večino ameriškega izvoza predstavljali kmetijski izdelki, leta 1981 kar 71 odstotkov. Leto prej so imele ZDA zaradi žitnega embarga¹³ na SZ 1.8 milijard dolarjev izgub, medtem ko SZ le 525 milijonov

¹² Hufbauer in Schott (1985: 58) ocenjujeta, da mora biti bilateralna trgovinska povezava med državama oziroma odstotek trgovanja ciljne države z državo subjektom glede na odstotek celotnega trgovanja ciljne države povprečno 27 odstotkov oziroma čim višji, da se ga lahko pozitivno povezuje z uspešnostjo ekonomskih sankcij pri uresničevanju političnih ciljev. Bilateralna trgovinska povezava med ZDA in Poljsko za leto 1981 znaša 4 odstotke, med ZDA in SZ pa le 2 odstotka.

¹³ Posledica vojaškega angažiranja SZ v Afganistanu. Žitni embargo je bolj prizadel ZDA same, saj so leta 1981 ne samo Argentina in Brazilija, ampak tudi Kanada, Evropska gospodarska skupnost ter celo Švedska prodali SZ vso

dolarjev. Tudi ameriški izvoz produktov visoke tehnologije je predstavljal le majhen delež svetovnega izvoza teh produktov v SZ. Leta 1980 so industrijske države izvozile v SZ 2.33 milijard dolarjev produktov visoke tehnologije, delež ZDA pri tem je bil 88 milijonov dolarjev ali 3.8 odstotkov. Naslednje leto je bil svetovni izvoz ocenjen na 1.735 milijard dolarjev, od tega je bil delež ZDA le 31 milijonov dolarjev ali 1.8 odstotkov (Paul 1988: 180, 181). Neposredni stroški SZ zaradi posledic ameriških ekonomskih sankcij uvedenih proti SZ ter posredni stroški SZ zaradi dajanja denarne pomoči Poljski so znašali 480 milijonov dolarjev na leto oziroma zanemarljiv delež sovjetskega BDP-ja ali 1.79 dolarjev na državljana. Posledice ameriških ekonomskih sankcij na sovjetsko gospodarstvo niso imele vidnega učinka.

6.1.1.2.2 Politične posledice ekonomskih sankcij na Poljskem in v SZ

Ekonomske sankcije so namenjene kaznovanju ciljne države za njeno neprimerno obnašanje. Višjo škodo bodo predstavljale sankcije ciljni državi, večja bo verjetnost, da bo le-ta spremenila svoje obnašanje in politiko v skladu z zahtevami države, ki izvaja sankcije (država subjekt) (Hufbauer in Schott: 1985: 38).

Tabela 5: Vpliv ekonomskih sankcij na politične spremembe na Poljskem in v SZ :

	Poljska	SZ
Politični izid ^c	3	1
Prispevek sankcij ^d	2	1
Mednarodno sodelovanje z državo subjektom ^e	3	2

razpoložljivo žito, medtem ko so ZDA izgubile znaten trgovinski delež (Roosa, 1982: 85).

^c *Politični izid* na merilni lestvici od 1 do 4 prikazuje stopnjo, do katere so bili doseženi zunanje politični cilji, ki jih država subjekt želi s sankcijami doseči, kjer pomeni 1 neuspeh, 2 nejasen, vendar možen pozitiven izid, 3 pozitiven izid in 4 uspeh. Ker so zunanje politični cilji večplastni in ker je lahko prispevek sankcij k političnemu izidu nejasen in slabo viden, je politični izid sprejet na podlagi subjektivnih ocen.

^d *Prispevek sankcij* na merilni lestvici od 1 do 4 prikazuje stopnjo, do katere so sankcije pripomogle k pozitivnemu političnemu izidu, kjer pomeni 1 nič ali negativen prispevek, 2 manj pomemben prispevek, 3 skromen prispevek in 4 pomemben prispevek.

^e *Mednarodno sodelovanje z državo subjektom* na merilni lestvici od 1 do 4 prikazuje stopnjo sodelovanja drugih držav pri uveljavljanju sankcij s strani države subjekta, kjer pomeni 1 ni sodelovanja, 2 manj pomembno sodelovanje, 3 skromno sodelovanje in 4 pomembno sodelovanje.

Mednarodna pomoč ciljni državi ^f	M	-
---	---	---

Vir: Hufbauer in Schott (1985: 54, 55).

ZDA so na primeru Poljske dosegle pozitiven politični izid, kar pomeni, da je poljska sprejela skoraj vse njene zahteve, to je preklic izrednega stanja, izpustitev Lech Walensa in vseh ostalih političnih zapornikov ter obnovitev pogajanj poljske vlade z Rimskokatoliško cerkvijo, le na ponovna pogajanja s sindikatom Solidarnost ni pristala, saj po njihovem mnenju le-ta ni več obstajal.

Kljub temu pa Hufbauer in Schott ocenjujeta, da so imele ekonomske sankcije minimalen prispevek k pozitivnemu političnemu izidu, kar pomeni, da sprejetje ameriških zahtev kot pogoj za ukinitvev sankcij ni bilo posledica škode, ki so jo imele sankcije na poljsko gospodarstvo. Seveda je bil ukinitvev sankcij eden od prioritetenih ciljev poljske politike. Na to kažejo tudi burne reakcije poljskega predstavnika Urbana, ko je obtožil Američane prevare pri postavljanju pogojev za ukinitvev sankcij (The Washington Post, 25. 7. 1984: A22), ko slednji kot odgovor na sprejetje liberalnih ukrepov na Poljskem niso ukinitvev pomembnih sankcij (umik ugovora ZDA poljski pridružitvi Mednarodnemu denarnemu skladu). Podatki kažejo, da je leta 1982 SZ zmanjšala svojo denarno pomoč poljskemu gospodarstvu za okoli 10 odstotkov, kar pomeni, da Poljska od SZ ni dobila potrebne pomoči. Zato si lahko sprejetje ameriških pogojev za ukinitvev sankcij razlagamo tudi kot obupno potrebo poljske vlade po zahodnem kapitalu (Hufbauer in Schott 1985: 693, 695).

Ker ZDA na primeru SZ niso dosegle zastavljenih političnih ciljev, tudi sankcije niso prispevale k pozitivnemu političnemu izidu.

Skromno ali manj pomembno mednarodno sodelovanje z ZDA pri izvajanju ekonomskih sankcij je posledica nasprotnih gospodarskih interesov držav zaveznic. Kancler ZRN Helmut Schmidt Američanom ni ponudil kaj več od besedne podpore. Celo zavzemali so se za povečanje ekonomske pomoči Poljski, ki bi njeni vladi pripomogla uresničiti cilj, to je 'prenova države' (Schweizer 2002: 166). Tudi britanska premierka Margaret Thatcher je februarja leta 1982

^f Mednarodna pomoč ciljni državi (označeno z M) obstaja, ko druga država nudi pomembno ekonomsko ali vojaško pomoč ciljni državi. Ne glede na sankcije, ostajajo prikriti trgovinski in denarni tokovi skozi ciljno državo odprti, četudi za višjo ceno, zato pod to spremenljivko štejemo samo javno mednarodno pomoč.

razglasila le omejitve gibanja poljskim in sovjetskim diplomatom v VB ter ustavitve novih kreditnih garancij Poljski. Njihova uradna izjava se je glasila: “To niso zares sankcije kot take, ampak opozorilo poljskim in sovjetskim voditeljem o zavezniškem nestrinjanju (glede njihove politike op. K. K.). Verjamemo, da je to opozorilo enako močno kot ameriški ukrepi” (Hufbauer in Schott: 1985: 689). Tudi Japonska in Belgija sta ustavili nove vladne kredite Poljski, suspendirali pogajanja o preložitvi plačila dolgov ter omejili gibanje poljskim diplomatom na njihovih tleh, vendar bolj zaradi pomembnosti same enotnosti in sodelovanja zahodnih držav glede poljskega vprašanja (Hufbauer in Schott: 1985: 689).

6.1.1.3 Posledica ameriških ekonomskih sankcij na vojaške izdatke SZ v letih od 1979 do 1985

SZ je v obdobju hladne vojne navajala napačne podatke o svojih vojaških izdatkih, da bi zavedla nasprotnika. Zato navedba točnih podatkov ni možna.

Tri tedne pred svojo smrtjo leta 1982 je Leonid Brežnjev v govoru napovedal povečanje vojaškega proračuna, saj je “/z/aostajanje v tej borbi (oboroževalni tekmi, op. K. K.) /.../ nedopustno” (Schweizer 2002: 218). Ko ga je na mestu generalnega sekretarja zamenjal Juri Andropov, je bila njegova prva izjava za javnost odmev Brežnjevih besed: “Mi dobro vemo, da z moledovanjem ne moremo pridobiti mir imperialistov. Zadržati ga je možno le z zanašanjem na nepremagljivo moč sovjetskih oboroženih sil” (Schweizer 2002: 219).

Leta 1981 je politbiro odobril za dobo petih let povišanje vojaških izdatkov za 45 odstotkov. Dve leti kasneje so jih dvignili še za dodatnih 10 odstotkov. Vojaški delež sovjetskega BDP-ja se je v obdobju Reaganovega prvega predsedniškega mandata dvignil z 22 odstotkov na 27 odstotkov¹⁴ (Schweizer 2002: 219).

Sovjetsko gospodarstvo je po letu 1980 začelo pešati, vendar ga neposredne ameriške ekonomske sankcije niso prizadele tako, da bi Sovjeti prenehali vlagati v svojo vojaško obrambo. Tudi

¹⁴ Medtem je poraba civilne ekonomije padla na manj kot 45 odstotkov, leta 1982 pa je prvič po drugi svetovni vojni civilna potrošnja nehala naraščati (Schweizer 2002: 219).

denarna pomoč, ki so jo nudili Poljakom, se ni poznala pri njihovem BDP-ju. SZ je v reakciji na povišanje ameriških vojaških izdatkov le-te povišala tudi sama¹⁵.

6.1.2 PRIMER UPORABE AGENTA ZA VPLIV

V predstavitvi teorije strategije posrednega nastopanja oziroma njenih metod, smo opisali agenta za vpliv kot osebo na visokem vladnem (vojaškem ali kakem drugem, op. K. K.) položaju, ki za subjekt strategije posrednega nastopanja zbira koristne tajne podatke, ki služijo kot sredstvo vplivanja na objekt strategije posrednega nastopanja. Obveščevalne službe v praksi večinoma same 'ustvarjajo' t. i. agente za vpliv tako, da infiltrirajo pripadnika lastne službe, z lažno identiteto, v tuje ciljno okolje.

V našem primeru pa gre za prostovoljnega agenta za vpliv, ki se je nahajal znotraj okolja, ki je odigralo vlogo posrednika strategije posrednega nastopanja, to je Poljska. Njegovi osebni interesi so se skladali z interesi ZDA.

Ne glede na to iz kakšnega osebnega razloga¹⁶ se je polkovnik Ryszard Kuklinski, po rodu Poljak, povezal z ameriško obveščevalno službo, dejstvo je, da je skoraj desetletje, od leta 1972

¹⁵ Zaradi pomanjkanja točnih podatkov sovjetskih vojaških izdatkov v letih 1980 do 1985, sem le-te lahko prikazala le na podlagi vojaškega deleža sovjetskega BDP-ja. Pri tem sem kot neodvisno spremenljivko vplivanja na gibanje vojaških izdatkov SZ obravnavala samo izvajanje ameriških ekonomskih sankcij proti SZ v tem obdobju, čeprav nanj vpliva še cela vrsta drugih neodvisnih spremenljivk.

¹⁶ Ko je leta 1992 prvič javno spregovoril o svojem dolgoletnem sodelovanju s CIA-o, je rekel, da je hotel, da bi bila Poljska svobodna država in da so bile ZDA takrat edina država, ki bi jim lahko pomagale. Kot oseba na visokem vojaškem položaju je imel dostop do sovjetskih tajnih vojaških načrtov. Ti so ga prepričali, da bi v primeru medblokovske vojne Poljska pomenila SZ le t. i. "kanon futer", prvo bojno črto, ki bi predstavljala "žrtvovanje poljske krvi na oltarju Rdečega imperija, potrebna sovjetski armadi, da si odpre vrata na Zahod." (Fischer, <http://www.cia.gov/csi/studies/summer00/art03.html>, 3. 12. 2002). Še pomembneje, po njegovem mnenju bi v primeru, da bi bile Nato sile prisiljene uporabiti taktično jedrsko orožje z namenom izničiti prednost držav Varšavskega pakta v konvencionalnih silah, spremenilo večino poljskega ozemlja v jedrsko 'nikogaršnjo zemljo' (*no-man's land*). Sodelovanje z Američani je zanj pomenilo le obliko upora proti SZ (Weiser, *The Washington Post Magazine*, 18. 12. 1992: W9; Fischer, <http://www.cia.gov/csi/studies/summer00/art03.html>, 3. 12. 2002).

do 1981, predajal tajne vojaške podatke Varšavskega pakta nasprotnemu bloku. Kot eden izmed petih visokih častnikov v poljskem generalštabu, odgovornih za pripravo načrtov za izvedbo izrednega stanja v krizni letih 1980-81, je lahko dnevno poročal o pomembnih dogodkih s samega središča oblikovanja varšavske politike. To sodelovanje se je izkazalo kot eno najbolj produktivnih projektov, kdaj koli vodenih s strani CIA-e (*Central Intelligence Agency* – Centralna obveščevalna agencija). V zgodovini ameriške obveščevalne službe ne poznajo primera, da bi samo en človeški vir predal toliko informacij, kot jih je polkovnik Kuklinski. Kako pomembno vlogo je odigral za ZDA, pove izraz 'naš drugi Penkovsky'¹⁷, ki ga je izrekel visoki strateški izvedenec v CIA-i, ko so ga vprašali, kako bi ocenil koristnost njegovih informacij (The Washington Post, 27. 9. 1992: A1; The Washington Post, 13. 12. 1992: W9; <http://www.cia.gov/csi/studies/summer00/art03.html>, 3. 12. 2002).

Dolgoletno sodelovanje s CIA-o je Kuklinski razkril šele leta 1992, ko je dal intervju za The Washington Post Magazin. Pred tem je javno spregovoril samo enkrat, leta 1987, za poljski izseljenski časopis Kultura, kjer je svojo dejavnost omejeval zgolj na svojo vlogo pri obveščanju ZDA o neizogibnem obračunu sovjetskega režima s sindikatом Solidarnost v letih 1980-81 (The Washington Post, 27. 9. 1992: A1).

Pretok in kvaliteta informacij se je povečala, ko se je Kuklinski vzpenjal po hierarhični lestvici znotraj poljskega generalštaba. Zavrnil je celo priložnost za pridobitev poveljniškega mesta, ki bi mu lahko prineslo tudi generalski čin. Vendar bi moral zato oditi z obrambnega ministrstva – centralnega živčnega sistema, kar pa ni hotel. Leta 1976 je bil poslan v posebno vojaško akademijo v Moskvi na usposabljanje, namenjeno najvišje rangiranim častnikom. Istega leta je napredoval v direktorja Oddelka za strateško obrambno planiranje (*Department for Strategic Defense Planning*), kjer je bil odgovoren za vsestransko nacionalno obrambo Poljske. Kmalu je začel pripravljati vojaške govore poljskemu voditelju Wojciechu Jaruzelskemu ter si pridobil njegovo osebno zaupanje. Postal je tudi častnik za zveze s sovjetskim maršalom Viktorjem Kulikovom, poveljnikom Varšavskega pakta v Moskvi.

¹⁷ Polkovnik Oleg Penkovsky je 17 mesecev v letih 1961 in 1962, med kubansko raketno krizo, predajal informacije ameriški in britanski obveščevalni službi. Predal je 8000 strani dokumentov, medtem ko je, za primerjavo, polkovnik Kuklinski sodeloval s CIA-o skoraj deset let in predal okoli 35 000 strani dokumentov (Fischer, <http://www.cia.gov/csi/studies/summer00/art03.html>, 3., 12., 2002).

Naslednji podatek, ki priča o pomembnosti njegovih podatkov je ta, da so imeli Američani znotraj Pentagona urejeno posebno sobo, kjer so analizirali samo njegove dokumente. 90 odstotkov le-teh je bilo sovjetskih originalov (The Washington Post, 27. 9. 1992: A1). CIA je imela zaposlenih veliko ruskih prevajalcev, vendar zaradi količine podatkov in dokumentov, ki so jih dobivali, le-teh niso uspeli sproti prevajati (Newsweek, 27. 10. 1997: 40).

General Czeslaw Kiszczak, nekdanji minister za notranje zadeve, je bil kasneje odgovoren za analizo razpona in kvalitete informacij, ki jih je posredoval polkovnik Kuklinski CIA-i. Ko je ocenjeval dejansko škodo uhajanja informacij, je priznal, da je Kuklinski "vedel toliko, da ne bi bilo smisla spreminjati /.../ 'poljskih vojaških načrtov', ker bi morali spremeniti dobesedno vse" (<http://www.cia.gov/csi/studies/summer00/art03.html>, 3. 12. 2002).

Položaj na poljskem obrambnem ministrstvu mu je omogočal, da je lahko pridobil tajne podatke sovjetskih vojaških načrtov za zahodno evropski prostor oziroma potek vojskovanja proti Nato silam v ZRN, na Danskem, Nizozemskem, v Belgiji, Franciji, Turčiji in Grčiji. ZDA je predal strateške petletne načrte Varšavskega pakta za obdobje 1971-75, 1976-80 in 1981-86 (The Washington Post, 27. 9. 1992: A1; <http://www.cia.gov/csi/studies/summer00/art03.html>, 3. 12. 2002). Od leta 1975 naprej je obveščal CIA-o o najbolj varovanem sovjetskem projektu, znanim pod kodo Albatross. Ta je vseboval izgradnjo treh strogo varovanih, globoko podzemnih poveljniško-nadzornih postaj za celoten evropski prostor, postavljenih na ozemlju Poljske, SZ in Bolgarije, vključno s podrobnostmi o sistemu skritih bunkerjev in komunikacijskih povezav, ki bi bile uporabljene samo v primeru vojne. O eni od teh postaj, nameščeni na Poljskem, je predal točne podatke o lokaciji, debelini in sestavi zidov bunkerjev ter kakšno orožje ga lahko uniči (The Washington Post, 27. 9. 1992: A1). ZDA je predal pomembne dokumente o okoli dvestotih sodobnih oborožitvenih sistemih. Prav tako je opozoril ameriško obveščevalno službo o množičnem sovjetskem programu zavajanja oziroma pojasnil, kateri sovjetski cilji, vidni z ameriških satelitov, so zavajanja, vaba in kateri so pravi. Napisal je poljsko vojaško doktrino, ki jo je kasneje poslal CIA-i. V nekaterih primerih so dokumenti prispeli v ZDA še preden jih je dobil v roke Jaruzelski (Rosenberg 1995: 182).

Kot je rekel Carterjev svetovalec za nacionalno varnost, dr. Zbigniew Brzezinski (Newsweek 1997: 40), "informacije polkovnika Kuklinskega so nam omogočile izdelavo protinačrtov za motenje poveljniško-nadzornih sistemov, tako da se nismo zanašali le na množičen protinapad na vnaprej določenih položajih". Njegova poročila so pripomogla, da je bila ameriška obveščevalna

služba bolj prepričana, kdaj se sile Varšavskega pakta ne pripravljajo na vojno. To je preprečevalo nepremišljene odzive ameriške strani na razne vojaške manevre nasprotnega bloka v kriznih časih (The Wall Street Journal, 24. 11. 1999: A20).

V letih 1980 in 1981, v času poljske krize, ko je prevzel nalogo izdelave načrta za uvedbo izrednega stanja, je prosil CIA-o, naj dnevno pobira njegove pošiljke informacij in vesti o dogajanjih na Poljskem. "Bilo je bolje, kot da bi imeli 'muho na steni'. Bilo je, kot da bi imeli muho prisotno na sestanku s telefonsko povezavo z Washingtonom" (The Washington Post, 27. 9. 1992: A1), se je izrazil ameriški vir, seznanjen s primerom Kuklinski.

6.1.2.1 Kako so poročila polkovnika Kuklinskega vplivala na oblikovanje ameriške politike?

Prevod originalnega poročila¹⁸, ki ga je polkovnik Kuklinski poslal CIA-i na začetku decembra 1980 leta, bom uporabila kot primer vplivanja na oblikovanje ameriške diplomacije v tistem kritičnem obdobju.

Da bi lažje razumeli, zakaj je bilo poročilo sprejeto na tako skrb zbujajoč način, moramo pogledati, kako so ZDA v drugi polovici novembra in prvih nekaj dni v decembru leta 1980 spremljale dogajanja na Poljskem, ki so osnovala temelje za preplah na Zahodu glede možnosti sovjetske vojaške intervencije na Poljskem.

Kriza na Poljskem se je poglobljala. Naraščajočo napetost je povzročila še dveurna opozorilna stavka poljskih železničarjev 25. novembra 1980. leta in grožnja s splošno stavko, v primeru, da njihove zahteve ne bodo izpolnjene do 27. istega meseca. Častnik nacionalne obveščevalne službe za SZ in Vzhodno Evropo (*National Intelligence Officer for the Soviet Union and Eastern Europe*), Robert M. Gates, je direktorju CIA-e poročal o razcepljenem in demoraliziranem položaju poljske partije in njihovo neprestano slabljenje pod pritiski zahtev sindikata Solidarnost, ki je po njegovem mnenju dosegel kritično točko in udaril v temelje komunistične moči na

¹⁸ Skoraj vsi dokumenti, ki jih je Kuklinski posredoval ameriški vladi, so še vedno označeni pod strogo zaupno. Nekaj od teh, predvsem iz leta 1980 in 1981, je ameriška vlada odprla po letu 1990, da bi lahko Kuklinski pripravil zagovor pred poljskim sodiščem. Le-to ga je obtoževalo izdaje in disertacije v času izrednega stanja na Poljskem leta 1981 (<http://wwics.si.edu/topics/pubs/ACFC43.pdf>: 50).

Poljskem. V svoji analizi piše, “/p/oložaj na Poljskem je neznosen. /.../ mislim, da se Sovjeti ne bodo in nočejo sprijazniti s statusom quo” (Gates 1996: 165).

Takoj po koncu srečanja Sveta obrambnih ministrov Varšavskega pakta 1. in 2. decembra leta 1980 v Bukarešti, so se 3. decembra na ameriški strani pojavile govornice o nujnem srečanju, tokrat voditeljev držav članic Varšavskega pakta. To je podkrepilo njihovo vero o verjetnosti uporabe sovjetskih oboroženih sil na Poljskem. Zaskrbljenost se je še povečala, ko je Obveščevalna skupnost (*Intelligence Community*) objavila alarmantno poročilo o vojaških aktivnostih znotraj Poljske, kopičenju sovjetskih vojaških sil okrog njenih meja, kar je bilo zelo nenavadno oziroma nepredvideno za to letno obdobje ter o pripravi nenapovedane skupne vojaške vaje sovjetskih, vzhodno nemških, poljskih in verjetno češkoslovaških sil. Direktor CIA-e, Stansfield Turner, je temu poročilu, namenjenemu predsedniku Carterju, dodal svojo opombo: “Verjamem, da Sovjeti pripravljajo svoje sile za vojaško intervencijo na Poljskem. Vendar ne vemo ali so odločitev o intervenciji že sprejeli ali še vedno nameravajo najti politično rešitev.” (MacEachin 2000: 32)

Zle slutnje so poglabljali še gosti oblaki nad ozemljem Poljske in zahodnim delom SZ, ki so onemogočali ameriškim izvidniškim satelitom pogled nad dejanskim stanjem oboroženih sil Varšavskega pakta. Preden se je vreme v drugi polovici decembra izboljšalo, je mnogo visoko rangiranega osebja ameriške obveščevalne službe preprosto domnevalo, da so poročila o množični mobilizaciji točna.

Glede na takšno ozadje mišljenja najvišjih predstavnikov ameriške vlade, je poročilo Kuklinskega, ki je prispelo 5. decembra zgodaj zjutraj na sedež CIA-e pod naslovom 'Zelo nujno', le še poglobilo že tako veliko zaskrbljenost Američanov o dejanski izvedbi vojaške intervencije (<http://wwics.si.edu/topics/pubs/ACFC43.pdf>: 50).

Polkovnik Kuklinski je poročal, da so na sestanku generalštaba SZ, v soglasju z generalom Jaruzelskeim, potrdili načrt (pod pretvezo vojaških manevrov) o premiku 18 divizij na ozemlje Poljske. Od tega 15 divizij oboroženih sil SZ, dve diviziji oboroženih sil Češkoslovaške in ena divizija oboroženih sil NDR. Glede na načrt sovjetskega generalštaba bodo poljske oborožene sile ostale na svojih položajih, štiri poljske divizije pa se bodo kasneje pridružile operaciji. Kuklinski piše tudi, da obžaluje, ampak “čeprav so bili vsi, ki so videli načrt, potrjeni /.../, se nihče

niti ne namerava aktivno upreti načrtom Varšavskega pakta. Nekateri celo pravijo, da lahko prisotnost tako množičnih oboroženih sil na ozemlju Poljske pomiri narod.”¹⁹ Kot “/s/tanje pripravljenosti (oboroženih sil, op. K. K.) za prečkanje poljskih meja je določen 8. december” (<http://wwics.si.edu/topics/pubs/ACFC43.pdf>: 52, 53).

Poročilo Kuklinskega se je ujemalo z dva dni starim podatkom obveščevalne skupnosti o pripravah oboroženih sil Varšavskega pakta za njen premik čez poljske meje pod pretvezo združenih vojaških vaj (*combined joint exercise*). Datum 8. december, ki ga je navedel Kuklinski, kot stanje pripravljenosti oboroženih sil za premik, se je prav tako skladal s starejšim obveščevalnim poročilom o pripravljenosti sovjetskih sil nekje med 5. in 8. decembrom. Datum se je ujemal tudi z objavo nasprotnega bloka, da bodo meje med NDR in Poljsko ostale zaprte še 9. decembra (MacEachin 1998: 36, 37).

7. decembra je predsednik Carter svoje sporočilo poslal istočasno vladam zaveznicam (da bi tako posredno opozorili nasprotnike poljskega režima in sindikaliste, naj gredo v zavetje): Veliki Britaniji, Nemčiji, Franciji, Italiji, Kanadi, Avstraliji in Japonski, kakor tudi Generalnemu sekretarju Nato sil in Generalnemu sekretarju OZN. V njem je podal povzetek ameriških obveščevalnih podatkov, ki dokazujejo, da je SZ sprejela odločitev o vojaški intervenciji na Poljskem, najverjetneje pod krinko skupnih vojaških vaj in da se ta intervencija zdi neizbežna. “Nismo zatrdno prepričani o tem, ampak verjetnost je zadosti velika, da zahodne dežele zavzamejo kakršnekoli ukrepe /.../, ki bi vplivali na sovjetsko oblikovanje politike in tako skušali preprečiti vstop sovjetskih sil na Poljsko” (MacEachin 2000: 41). Nadaljuje, da državam zaveznicam zaupa, da bodo podobne izjave kot ZDA podale tudi same, saj bodo le-te služile kot opozorilo Poljakom o resnosti narave trenutnega položaja.

Temu je sledila uradna izjava Bele hiše (The New York Times, 8. 12. 1980: A1): “Priprave za verjetno sovjetsko intervencijo na Poljskem se zdijo zaključene. Upamo, da se takšna intervencija ne bo zgodila.” Vlada ZDA še naprej ponavlja izjavo iz dne 3. decembra, nanašajoč se na “zelo neugodne posledice za ameriško-sovjetske odnose” v primeru sovjetske vojaške intervencije na

¹⁹ Pomemben podatek, ki priča o tem, da se najvišje rangirani častniki poljskih oboroženih sil ne nameravajo upirati SZ (Kramer, <http://wwics.si.edu/topics/pubs/ACFC43.pdf>: 58).

Poljskem.

V Bruslju so se 12. decembra sestali zunanji ministri držav članic Nata in opozorili SZ, da bo kakršnokoli kršenje osnovnih pravic katerekoli države do nacionalne integritete in samostojnosti imelo za posledico konec politike detanta. Kakršnakoli grožnja z intervencijo jih bo prisilila, da ravnajo skladno z resnostjo takšnega dejanja (MacEachin 2000: 43).

Istega dne je The Wall Street Journal povzemal neimenovani vir iz urada ZDA o neizbežnosti ekonomskih ukrepov proti SZ v primeru njihove vojaške intervencije na Poljskem (MacEachin 2000: 43; The Wall Street Journal, 12. 12. 1980: 33).

Dokumenti, sedaj dostopni javnosti, potrjujejo, da so se konec novembra leta 1980 SZ in ostale države članice Varšavskega pakta pripravljale na vojaško vajo pod imenom Soyuz-80 (zavezništvo) na ozemlju Poljske. Ta naj bi stekla v začetku decembra do sredine meseca. Ampak poudarek je na pripravah, saj ni jasno ali je SZ dejansko nameravala prevesti svoje sile čez poljske meje ali pa so priprave služile le kot sredstvo pritiska na poljske partijske voditelje, naj pospešijo izdelavo načrtov za izredno stanje oziroma ali so služile kot krinka poljskemu vodstvu, da izvrši izredno stanje (MacEachin 1998: 36; <http://wwics.si.edu/topics/pubs/ACFC43.pdf>: 51, 57).

Sredi decembra se je vreme nad ozemljem Poljske in zahodnim delom SZ izboljšalo. Američani so lahko s pomočjo izvidniških satelitov in prestreženih radijskih vesti odkrili, da so bile samo tri od štirih sovjetskih motoriziranih divizij na zahodu SZ v popolni bojni pripravljenosti. Na podlagi kasneje dostopnih dokumentov NDR, je bila četrta divizija zračna, locirana na baltskem vojaškem področju, ki pa je bila vedno v popolni pripravljenosti. Tudi ne obstajajo dokazi, da bi bila katera od ostalih enajstih divizij kadarkoli mobilizirana (MacEachin 2000: 48; <http://wwics.si.edu/topics/pubs/ACFC43.pdf>: 51).

Ampak, glede na poročilo polkovnika Kuklinskega in pomanjkanja satelitskih podatkov v začetku decembra, ni čudno, da si je ameriška stran predstavljala situacijo veliko bolj kritično. Poudariti je tudi potrebno, da polkovnik Kuklinski ni bil navzoč na skrivnem sestanku sovjetskih in poljskih vojaških poveljnikov 1. decembra v Moskvi, kjer so govorili o načrtovani vojaški vaji. Zanašal se je zgolj na informacije in komentarje, ki jih je dobil od prisotnih na sestanku in na

nekaj dokumentov ter zemljevidov, ki jih je v naglici preletel.

Tako Kuklinski ni mogel vedeti, da SZ ni hotela nadaljevati z vojaškimi manevri, dokler poljsko vodstvo ne bo pripravljeno uporabiti zunanjo vojaško pomoč pri izvršitvi izrednega stanja. Prav tako sovjetski voditelji vstop sil držav članic Varšavskega pakta na Poljsko niso obravnavali kot intervencijo enakega tipa, kot je bila izvršena proti Češkoslovaški leta 1968, čeprav je mnogo ameriških strokovnjakov potegovalo vzporednice ravno s tem dogodkom. Na Češkoslovaškem so sovjetske in vzhodno evropske sile intervenirale z namenom ustaviti Praško pomlad in vreči režim pod vodstvom Aleksandra Dubčka, zato tudi svojih vojaških načrtov niso nikoli razkrili češkoslovaškim reformistom. K sodelovanju tudi niso vpoklicali češkoslovaških oboroženih sil. Nasprotno pa je bila leta 1980 skupna vojaška vaja skrbno načrtovana skupaj s poljskimi partijskimi voditelji, saj so predvidevali tudi uporabo poljskih oboroženih sil (<http://wwics.si.edu/topics/pubs/ACFC43.pdf>: 52).

Najnovejši dostopen dokument oziroma stenografski zapis vzhodnonemške delegacije na moskovskem zasedanju voditeljic držav članic Varšavskega pakta 5. decembra 1980 nasprotno od razlag ZDA o nujnosti in izrednosti srečanja, kjer naj bi sprejeli načrt za vojaško intervencijo, dokazuje, da je grožnja z vojaško intervencijo sil Varšavskega pakta ostala ob strani pogovorov. Še več, tudi ni nikakršne omembe o kakšnih načrtih za skupne vojaške manevre na ozemlju Poljske. Omenja pa velik pritisk na poljsko vodstvo, da uporabi lastne sile za obnovitev partijske avtoritete. Poljska voditelja Stanislaw Kania in Wojciech Jaruzelski nista sodelovala na zasedanju. Sledil pa je sestanek med Brežnjevim in Kanio, kjer je slednji skušal prepričati Brežnjeva, da bi vojaška intervencija izzvala ljudsko vstajo na Poljskem, kot drugič pa bi zadala katastrofalen udarec politiki detanta. Obljubil je, da poljska komunistična partija ne bo dovolila kakršnih koli sprememb ustavnega reda. Brežnjev odgovor (MacEachin 2000: 53; Dobbs 1996: 63, 64), ki je nekako povzemal celoten kremeljski pristop h krizi, se je glasil: "Prav, ne bomo šli noter. Ampak, če bodo zapleti, bomo šli. Ampak ne brez vas."

Če upoštevamo časovno razliko med ZDA in SZ, so bili torej vojaški manevri odpovedani preden je svetovalec za ameriško nacionalno varnost Brzezinski prejel Turnerjevo obvestilo o poročilu

Kuklinskega²⁰ (MacEachin 2000: 61).

Čeprav ZDA niso točno vedele ali bodo sile Varšavskega pakta dejansko intervenirale na Poljsko, verjetnost se jim je zdela dokaj velika, so morale sprejeti določene ukrepe, obvestiti države zaveznice, dati sporočilo za javnost. Ali kot se je izrazil predsednik Carter (MacEachin 2000: 61) na zasedanju s svojimi svetovalci za nacionalno varnost 7. decembra 1980 leta: “Naš prvi cilj je, da jih zadržimo zunaj (poljskih meja, op. K. K.).”

6.1.3 PSIHOLOŠKO-PROPAGANDNE AKCIJE

Skozi obdobje hladne vojne se je moč idej in njihovih zaznavanj sistematično razvijalo ne le kot dodatek vojaškemu segmentu zagotavljanja nacionalne varnosti, ampak kot samostojno orožje – orožje, ki je dokazalo, da je lahko dovolj učinkovito, da lahko odloči o izidu vojne, če je le spretno uporabljeno (Urban²¹ 1997: 2).

Predsednik John F. Kennedy je že v zgodnjih šestdesetih letih pravilno ocenil pomembnost politične propagande med hladno vojno. Posvaril je, da je vojna besed prava vojna, “/n/aša varnost je lahko izgubljena košček za koščkom, dežela za deželo, ne da bi izstrelili eno raketo ali prestopili eno mejo” (Snyder 1995: 17). Tudi Lenin je rekel, da so “/i/deje bolj nevarne od bomb.” (Snyder 1995: 24)

Ustanovitev prvega delavskega sindikata Solidarnost za železno zaveso, ki je v manj kot letu dni imel že 10 milijonov članov oziroma vsakega četrtega državljana Poljske (Schweizer 2002: 160, 161) ter vse močnejša prodemokratska gibanja v Vzhodni Evropi in SZ, so predstavljali nove priložnosti za ameriško javno diplomacijo²² (Snyder 1995: 31). Njeno temeljno vodilo za tisto obdobje je bilo, brez neposredne udeležbe, zagotavljati neprekinjenost, nadaljevanje destruktivnih sil znotraj komunističnega bloka, “s pospeševanjem nenaklonjenosti med ljudstvom

²⁰ Vzhodnonemški stenografski zapis navaja, da se je moskovsko srečanje 5. decembra zaključilo ob 15.30 uri po moskovskem času, to je ob 7.30 uri po vzhodno-ameriškem času. Brzezinski pa je povedal, da je prejel Turnerjevo obvestilo o poročilu Kuklinskega ob 9.10 uri isti dan (MacEachin 2000: 61).

²¹ Politični pisec in svetovalec v letih 1970 do 1982 ter direktor Radia Free Europe v letih 1983 do 1986 (Urban 1997: x).

in vladajočimi, s poudarjanjem /.../ zanikanja pravic (ljudem, op. K. K.), /.../ brezbržnosti do pravih potreb in želj ljudi, zadušitve kulturne različnosti (narodov znotraj bloka, op. K. K.), religioznega preganjanja”, s podpihovanjem “plamenov nacionalizma” (Nicolaidis²³ citirano po The Washington Post, 13. 11. 1981: A2). Ameriški predsednik Reagan je v ljudeh, ki so javno protestirali proti komunističnemu režimu in svojim vladam, videl osnovo za novo zahodno strategijo. “Namesto poskusov izboljšanja odnosov s Kremljem se osredotočimo na sovjetske ljudi. Naj naše ministrstvo za zunanje zadeve upošteva – malo manj detanta s politbirojem in več spodbude članom opozicije bi bilo lahko več vredno” (Reagan citirano po Schweizer 2002: 107).

Pod Reaganovim predsedovanjem je javna diplomacija postala najpomembnejša stvar v ameriški zunanji politiki. Njena definicija, ki jo je zapisal ameriški kongres leta 1964 (Snyder 1995: 18), se glasi:

Določeni cilji zunanje politike se lahko raje dosežejo neposredno preko ljudi tujih držav, kot preko njihovih vlad. Z uporabo najsodobnejših orodij in tehnik komuniciranja je mogoče danes doseči široke ali vplivne segmente nacionalne populacije – da jih informiramo, vplivamo na njihova vedenja in sčasoma, celo spodbudimo k določenim dejanjem. Te skupine, druga za drugo, so zmožne uporabiti vidne, celo odločilne pritiske na svoje vlade.

Čeprav se je javna diplomacija ločevala od prikritih operacij, so bili njeni cilji v tem obdobju tudi oblikovani v okviru strogo zaupnih direktiv. National Security Decision Directive - NSDD 32 je npr. odobraval vrsto sredstev, med drugim povečano propagando za nevtralizacijo naporov SZ, da obdrži svojo pozicijo v Vzhodni Evropi (Alexandre 1988: 4; Nelson 1997: 159; <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-032.htm>).

6.1.3.1 Primeri uporabe radia za propagandne namene

Reagan ali 'velik komunikator', kot so ga poimenovali (Puddington 2000: 253), je bil prvi predsednik v novejši ameriški zgodovini, ki se je tako intenzivno vmešal v mednarodno radijsko oddajanje. Hotel je, da bi se vlada tako potrudila pri posodobitvi radia Voice of America – VOA

²² V bistvu je šlo za vladno propagando, vendar je bil izraz javna diplomacija bolj nevtralen (Alexandre 1988: 5).

²³ Direktor za politiko pri Voice of America leta 1981 (Alexandre 1988: 135).

(*Glas Amerike*)²⁴, kot se je Predsednik Kennedy potrudil, da bi spraval človeka na Luno 20 let nazaj. “Danes smo v mednarodnem radijskem oddajanju toliko za Sovjeti /.../, kot smo bili za njimi v vesolju, ko so izstrelili Sputnika 1957. leta.” (Reagan citirano po Snyder 1995: 33)

Predsednik Reagan je bolj kot njegovi predhodniki razumel psihološke dimenzije hladne vojne. Upošteval je dejstvo, da so lahko besede močno orožje, vendar le, če jih ljudje slišijo. Zato se je zavzel za velik šestleten, več milijard dolarjev vreden projekt, ki je imel za posledico največjo razširitev v smislu števila ur radijskega oddajanja in posodobitve ter razširitve²⁵ največjega kratko-valovnega radijskega sistema v zgodovini mednarodnega radijskega oddajanja (Schweizer 2002: 193, 194). V vladni direktivi z dne 15. julija 1982. leta, naslovljeni z Mednarodno radijsko oddajanje ZDA, (<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-045.htm:1>) je zapisano: “Mednarodno radijsko oddajanje predstavlja pomemben instrument nacionalno-varnostne politike ZDA.” Reagan je v radijskih oddajah hotel ostrejšje besede. Sam je v intervjuju za RFE in RL uporabil besednjak, ki ga ameriški voditelji niso uporabili že leta, npr.: “komunizem ni valj prihodnosti” ali “ujetim narodom” želimo pokazati, “da se je možno upreti totalitarizmu.” (Puddington 2000: 263, 264)

Zaradi močne vpetosti katoliške cerkve v poljsko družbo je VOA tedensko oddajal prenose ameriških katoliških maš kot psihološko podporo ljudem na Poljskem. Tudi pri RFE je bilo splošno pravilo, da se posebej posvetijo papežu, vsaki njegovi besedi ter na drugi strani skušajo izpostaviti vse potegavščine komunistov, da bi ga cenzurirali. V času izrednega stanja na

²⁴ Radio Voice of America (VOA), ustanovljen leta 1942 za potrebe vojaške propagande med 2. svetovno vojno, in leta 1951 in 1952 ustanovljeni Radio Free Europe (RFE) in Radio Liberty (RL) so bili financirani s strani ameriške vlade. Uporabljeni so bili kot glavno psihološko-propagandno orožje ameriške zunanje politike proti komunističnemu bloku. Leta 1953 je na novo ustanovljena United States Information Agency (USIA) – glavna agencija ameriške javne diplomacije oziroma propagande, prevzela pokroviteljstvo nad VOA. RFE in RL pa sta bila vse do leta 1971, ko je nadzor nad njima prevzel kongresni Board for International Broadcasting (BIB), skrivno vodena s strani CIA-e. Čeprav sta bili RFE in RL ustanovljeni in financirani z ameriške strani, sta bili povsem poljski, češki, madžarski, ruski, romunski, bolgarski ali ukrajinski nacionalni radijski postaji, v smislu, da so se njuni poročevalci in delavci povsem identificirali z interesi, kulturo, zgodovino, religijo posameznega naroda. Predstavljali sta t. i. nacionalne nadomestne (*surrogate*) domače službe, ki so oddajale iz tujine, sprva iz Münchna (Puddington 2000: 258; Snyder 1995: 15, 16; Urban 1997: ix, x).

²⁵ Radio VOA je prejel ogromno finančno podporo. Število tujih jezikov, v katerih so oddajali radijske programe, se je povečalo z 42 na 60, od tega okoli 45 odstotkov namenjenih za oddajanje v SZ in v države Vzhodne Evrope. Radijskemu oddajanju je bilo dodanih več kot 400 ur na teden. V načrtu pa je bil nakup sto dveh ogromnih sedemdeset nadstropnih, 500 000 vatov močnih radijskih oddajnikov, za ceno štirih milijonov dolarjev za enega, vsak pa bi bil 10-krat močnejši od tedanjih največjih radijskih oddajnikov, uporabljenih s strani ameriških

Poljskem so na RFE v oddaji 'Poljska, ki bi lahko bila' govorili o prihodnosti poljske družbe po padcu komunizma. V drugi, ekonomski oddaji, so spet govorili o zaostalem stanju poljskega gospodarstva ter o nesmiselnosti trošenja denarja za vojaške potrebe in ekonomskih posledicah le-teh (Schweizer 2002: 195, 196; Puddington 2000: 268, 270 - 173).

CIA je VOA uporabljala tudi kot sredstvo pošiljanja kodiranih sporočil voditeljem Solidarnosti, npr. opozorilo pred kakšnim dejanjem poljskega režima, potrditev skrivnega sestanka ob določenem času in na določenem kraju. Ljudi so preko radia pozivali, naj se pridružijo protestom in drugim oblikam socialne dejavnosti. Jacek Kuron, aktivist pri poljskem KOR-u (Komite za družbeno samozaščito), je RFE uporabljal za obveščanje državljanov o aretaciji ljudi, tako da je novico preko telefona sporočil na radio, novico pa so v radijskem oddajanju posredovali nazaj na Poljsko. Preko RFE so poljske opozicijske skupine namesto nekaj sto poslušalcev dosegle več milijonov le-teh, vendar je bilo splošno pravilo RFE, da dajo prednost tistim skupinam, ki so najbolj odsevale zahodne demokratične vrednote. KOR je imel prednost pred nacionalističnimi, populističnimi skupinami, npr. KPN (Komite za neodvisno Poljsko), ki je bil po njihovem mnenju poln nacionalnih sloganov in svoje pomembnosti (Schweizer 2002: 198, 199; Nelson 1997: 159, 177; Puddington 2000: 268).

Po podatkih neodvisne evropske raziskovalne študije je do leta 1984 VOA in RL vsaj enkrat na teden poslušalo od 14 do 18 odstotkov oziroma od 8 do 12 odstotkov odrasle populacije v SZ, medtem ko so bili odstotki v ostalih državah vzhodnega bloka še višji. Po podatkih iz leta 1982 in 1983 je vsaj enkrat na teden zahodne radijske oddaje poslušalo 68 odstotkov, predvsem mladih, dobro izobraženih Poljakov (Schweizer 2002: 196).

Kako pomembno vlogo je imel RFE pri osvobajanju Poljakov iz sovjetskega primeža, priča stavek Lecha Walense (Nelson 1997: 159, 160): "Ali bi obstajala Zemlja brez Sonca?" Ko je RFE predstavljal "dela, ki so bila 'na rdečem cenzurnem listu', je bil naše ministrstvo za kulturo," ko je izpostavil absurdnost ekonomske politike, "je bil naše ministrstvo za gospodarstvo," ko je dnevno, predvsem pa nepristransko, poročal o pomembnih dogodkih, "je bil naše ministrstvo za informiranje."

komercialnih radijskih postaj (Snyder 1995: 36; Alexandre 1988: 138).

6.1.3.2 Primeri uporabe televizije za propagandne namene

Direktor USIA, Charles Wick, med drugim odgovoren za Projekt demokracija, je dobil nalogo, da je v TV-oddaji predstavil ameriško nasprotovanje razglasitvi izrednega stanja na Poljskem in poskusom ukinitve sindikata Solidarnosti. Devetdeset minutno, 500 000 ameriških dolarjev vredno oddajo z naslovom 'Naj bo Poljska Poljska' (*Let Poland be Poland*), pri realizaciji katere je sodelovala skupina strokovnjakov za javne odnose iz priznanih podjetij Procter & Gamble, Philip Morris, General Motors, Walt Disney in Exxon, so poleg 142 domačih TV-postaj, na posebno dovoljenje Kongresa²⁶, predvajali v okoli 30 tujih državah v 39 jezikih. Videlo naj bi jo več kot 184 milijonov ljudi, prenos pa je predvajal tudi radio VOA. V njej je predsednik Reagan iz Bele hiše namignil na verjetnost vojaškega posredovanja ZDA na Poljskem v primeru poslabšanja tamkajšnjih dogodkov. V ozadju njegovega govora pa so Frank Sinatra in druge znane osebnosti kot so Charlton Heston, Glenda Jackson, Kirk Douglas, Henry Fonda, Bob Hope, peli balado v poljskem jeziku, simfoničnemu orkestru pa je dirigiral ruski čelist Mstislav Rostropovič (Snyder 1995: 6, 8, 9).

V dobi televizije so ZDA vzpostavile tudi največji mednarodni videoklub, z več kot 150 centri v tujini, še posebej v Varšavi, Bukarešti, Pragi in Sofiji, s katalogom, z več kot 1000 različnimi naslovi in 20 000 videokasetami v obtoku. Zelo popularne so bile videokasete z ameriški filmi nagrajenimi pri Ameriški filmski akademiji vse od leta 1927. Potem koncerti Tine Turner in posnetek z Live Aid-a z Mickom Jaggerjem. Do leta 1986 je imelo okoli 250 000 Poljakov svoje videorekorderje, uvožene predvsem z zahoda. Čeprav so bili satelitski krožniki prepovedani oziroma je poljska vlada leta 1986 zanje odredila pridobitev posebnega dovoljenja, so se le-ti začeli pojavljati na strehah poljskih domov. USIA je celo napisala, razmnožila ter tudi preko VOA predvajala navodila, kako postaviti satelitsko anteno (Snyder 1995: 151, 153, 157, 158).

6.1.3.3 Denarna in druga pomoč Poljski za propagandne namene

Reaganova administracija si je prizadevala, da bi zagotovila nadaljnji razvoj prodemokratskih

²⁶ Ko je ameriški Kongres takoj po koncu 2. svetovne vojne ustanovil America's Foreign Information Service, je doma prepovedal objavljati informacije, namenjene tuji javnosti, da bi preprečil propagandistom 'pranje možganov' državljanom ZDA (Snyder 1995: xiv).

gibanj znotraj Poljske, da bi ohranila željo in hrepenenje narodov socialističnega bloka po zahodnih vrednotah ter da bi obdržala pri 'življenju' sindikat Solidarnost. Želela je stopnjevati skaljenost družbeno-ekonomskih in političnih odnosov med SZ in njenimi sateliti. V skladu s tem je nastal 'Projekt demokracija', vreden 65 milijonov ameriških dolarjev, v okviru katerega se je ustanovila Nacionalna podpora demokraciji (NED – *National Endowment for Democracy*), kvazi-javna organizacija, ki je denar davkoplačevalcev pošiljala zasebnim tujim organizacijam za promoviranje vrednot ameriške demokracije v svojih državah. NED so primerjali s subverzivnimi operacijami CIA-e, vendar brez tveganj in strahu pred kompromitacijo domače politike do drugih držav.

NED je poleg ostalih vladnih in zasebnih programov in organizacij (delavski sindikati, katoliške dobrodelnostne ustanove, poljske etnične organizacije), ki so nudile pomoč sindikatu Solidarnost, odprla še en kanal pošiljanja pomoči. Ali v obliki denarne pomoči poljskim političnim zapornikom in njihovim družinam ali v obliki financiranja Vzhodnoevropskega demokratičnega projekta (*East European Democracy Project*) za publiciranje knjig, ki so jih nato pretihotapili na Poljsko, z namenom zmanjšanja državnega nadzora nad javnim obveščanjem. NED je pošiljala denar za nakup tiskarniškega materiala, plače, avtorske honorarje in stroške distribucije številnih podtalnih založništev znotraj Poljske. Da je šel denar res za podtalno distribucijo določene publikacije, se je videlo iz dogovorjene kode, natisnjene na eni od strani le-te publikacije. Denar so pošiljali tudi Neodvisni poljski agenciji v Lundu na Švedskem, ki je preskrbela potreben material poljskim nasprotnikom režima. Spet drugič so z nekaj 10 000 baloni, ki so jih odvrgli nad otokom Bornholm na Danskem, pretihotapili protisovjetske, pro-solidarnostne propagandne letake na ozemlje Poljske (The Washington Post, 9. 6. 1982: A1; Schweizer 2002: 185-188; Alexandre 1988: 111).

Tudi CIA je odigrala svojo vlogo v psihološko-propagandnih akcijah, ko je npr. natisnila in pretihotapila na Poljsko 40 000 razglednic, s sliko duhovnika Popieliuska, ki ga je poljska varnostna služba pretepla do smrti in nekaj tekstov njegovih pridig. Organizirali so pro-solidarnostno demonstracijo na nogometni tekmi med Poljsko in Belgijo, kjer so obesili 6 metrov široko zastavo, ki se je jasno videla na poljskih in mednarodnih televizijskih kanalih. Naredili so na stotine majhnih kopij zemljevida Poljske, kakor sta si jo razdelila Hitlerjev zunanji minister Joachim von Ribbentrop in sovjetski zunanji minister V. M. Molotov septembra 1939. Na zadnji

strani zemljevidov, ki so jih pretihotapili na Poljsko, so v poljščini napisali vsebino tajnega protokola njenega sestanka (Gates 1996: 358).

7. SKLEP

Na Poljskem je bila s strani ZDA uporabljena strategija posrednega nastopanja. Same metode strategije posrednega nastopanja, ki so jih ZDA uporabile proti Poljski, pa so se nanašale tudi na njeno zaščitnico SZ. Ameriške ekonomske sankcije (kot ena izmed metod strategije posrednega nastopanja s strani ZDA) proti Poljski in SZ so bile uvedene kot kazen za razglasitev izrednega stanja na Poljskem. Bile pa so tudi del širše politične strategije ZDA proti SZ. Najostrejše sankcije so se sicer res izvajale proti Poljski (učinkovitost sankcij je dejansko relativna; iste sankcije proti državi s trdnejšim gospodarstvom, kot ga je imela Poljska, ne bi imele takšnih posledic), vendar so želele ZDA z njimi posredno vplivati tudi na sovjetsko gospodarstvo. Računali so, da bi SZ s svojim denarjem skušala zmanjšati posledice sankcij na poljsko gospodarstvo, zaradi česar bi bilo zaradi tega samo oškodovano. Posledično bi bilo sovjetsko gospodarstvo manj sposobno nositi bremena svojih ogromnih vojaških izdatkov, kar bi pomenilo zmanjšanje njihove vojaške prisotnosti in vpliva v Vzhodni Evropi in ostalih delih sveta.

Že leta 1976 je Helmut Sonnenfeldt, pomočnik ameriškega zunanjega ministra, v svoji doktrini razlagal, da je v Vzhodni Evropi daleč najpomembnejša združevalna moč prisotnosti sovjetske vojske, kjer enotnost bloka temelji prej na sili in strahu kot na sodelovanju ali zvestobi (Dolinar 1982: 208, 214, 215). Američani so hoteli odigrati ravno na to struno. Ko je poleti 1980 izbruhnila kriza znotraj ene izmed držav nasprotnega bloka zoper obstoječe družbene razmere, so ZDA v tem videle priložnost. Preko različnih medijev, kot so radio, televizija, film, videokasete, letaki itd. so skušale navadne Poljake opomniti na zatiranje njihovega naroda s strani SZ skozi vso njihovo zgodovino. Prav tako so jih ZDA hotele prepričati, da SZ še danes krši spoštovanje njihovih človekovih pravic, da je brezbrizna do potreb in želj ljudi, da skuša zadušiti njihovo kulturno in religiozno različnost.

Iz nove nacionalnovarnostne strategije ZDA ter drugih ameriških dokumentov je tudi jasno

razvidno, da skušajo ZDA “/z/adrževati in zmanjšati širjenje sovjetskega nadzora in vojaške prisotnosti po svetu. /.../ohrabriti dolgoročne liberalne in nacionalistične težnje znotraj SZ in (njenih, op. K. K.) zavezniških držav” (<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-032.htm>: 1, 2). “Prvoten cilj ZDA v Vzhodni Evropi je zrahljati vpliv Moskve v regiji s promoviranjem načel človekovih pravic v posameznih vzhodnoevropskih državah.” (<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-075.htm>: 4)

Potrdimo lahko prvo hipotezo, da so ZDA uporabile strategijo posrednega nastopanja proti Poljski, da bi nevtralizirale oziroma zmanjšale vlogo SZ v Vzhodni Evropi in ostalih delih sveta.

Ali so ZDA uporabile strategijo posrednega nastopanja, da bi se zavzele za možnost razvoja demokracije na Poljskem? Ali pa so tako ravnale le zaradi ugodnih političnih, gospodarskih in vojaških razmer v mednarodnem okolju, ki so narekovali izvajanje načela čisto elementarne blokvske logike: kar je za nasprotnika minus, je za nas plus? Na zastavljena vprašanja lahko odgovorimo dvakrat z da. Prvič, v ameriškem dokumentu med drugim piše: “Ameriška politika bi morala, kjer koli more, opogumljati sovjetske zaveznice, da se v zunanji politiki oddaljijo od Moskve in se usmerijo v demokratizacijo” (<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-075.htm>: 4). In drugič, če so še leta 1978 ZDA ocenjevale, da je SZ pod pretvezo politike detanta v kakovostnem smislu tako razvila vojaške zmogljivosti, da je resno ogrozila načelo ravnotežja sil, se je stanje po letu 1980 spremenilo. V novo desetletje, z novim predsednikom, so ZDA vstopile samozavestnejše, gospodarsko močnejše in odločene vzpostaviti ponovno vojaško, gospodarsko in politično prevlado v svetu.

V bistvu so se ZDA ves čas hladne vojne bolj ali manj zavzemale za razvoj zahodnih (demokratskih) vrednot v vzhodnoevropskih državah, saj bi to pomenilo spremembo razmerja sil in sistema znotraj socialističnega bloka. Mišljenje ZDA je bilo, če že ne moremo premakniti SZ, bomo premaknili njene satelite, ki bodo za seboj potegnile še SZ. Seveda je premik kazalca na tehtnici strateškega razmerja sil v korist ZDA pomenilo drznejšo ameriško promoviranje zahodnih demokratičnih vrednot in očitnejše blatenje komunističnega sistema. Če so Američani prej to delali manj in bolj po tiho, so sedaj to delali več in bolj na glas.

Ko so na Poljskem uvedli izredno stanje, je to predstavljalo novo stopnjevanje napetosti med ZDA in Poljsko, proti SZ pa le dodatne gospodarske ukrepe. V ameriškem uradnem dokumentu

iz leta 1983 pišejo o nujnosti vzdrževanja mednarodnega pritiska na Moskvo, da sprostí trenutno represíjo na Poljskem. To pomeni, da so ZDA z uvedbo ekonomskih sankcij kaznovale SZ za njeno spodbujanje poljske vlade k izvedbi izrednega stanja. V istem dokumentu ter tudi v drugih pa je nadalje zapisano, da mora politika ZDA jasno sporočati vzhodnoevropskim državam, ki zaustavljajo liberalizacijske procese v svojih državah, da si bodo nakopale očitne stroške v svojih odnosih z ZDA. S politiko palice in korenčka proti državam Varšavskega pakta so ZDA dolgoročno hotele povečati raznolikost in neodvisnost držav od SZ. Zato ekonomske sankcije ZDA proti Poljski ne moremo obravnavati kot posamezen primer, temveč v okviru strateške ekonomske politike ZDA proti SZ, ki je del ameriške nacionalno varnostne strategije proti SZ (Paul 1988: 183, 184).

Iz podatkov je razvidno, da so znašali letni neposredni stroški SZ zaradi posledic ameriških ekonomskih sankcij uvedenih proti SZ ter posredni stroški SZ zaradi dajanja denarne pomoči Poljski 480 milijonov ameriških dolarjev. Če pretvorimo ta podatek v odstotek sovjetskega BDP-ja, ugotovimo, da predstavlja zgolj nepomemben delež. Posledice ameriških ekonomskih sankcij na sovjetsko gospodarstvo niso imele vidnega učinka. Zato lahko zavržemo drugo hipotezo, da so ekonomske sankcije ZDA proti Poljski in SZ negativno vplivale na sovjetsko gospodarstvo.

Že leta 1978 je bila SZ mnenja, da sklep Nata o povišanju investicij v njihovo oborožitev spodkopava načelo ravnotežja sil in odgovorila s svojim sklepom o krepitvi lastnih vojaških izdatkov. Leta 1981 so pod vodstvom novo izvoljenega predsednika ZDA zavzele trdnejši položaj v svetu. Odločene so bile, da na gospodarskem, političnem in vojaškem področju zavladajo svetu. Seveda se SZ s tem ni hotela sprijazniti in kot edina možna reakcija na ameriško akcijo je bilo nadaljnje poviševanje vojaških izdatkov. Ti so v letih od 1981 do 1985 narastli z 22 odstotkov sovjetskega BDP-ja na 27 odstotkov BDP-ja. Zavrnilo lahko tudi tretjo hipotezo. Ameriške ekonomske sankcije niso prisilile SZ k zmanjšanju njenih vojaških izdatkov.

Ali so opozorila ZDA o poslabšanju ameriško-sovjetskih odnosov v primeru sovjetskega vojaškega posredovanja na Poljskem odvrnila SZ od takšnih namenov? Poročilo o zelo verjetni vojaški intervenciji so ZDA prejele od enega svojih najbolje lociranih in preverjenih človeških virov v celotnem obdobju hladne vojne. Ta jim je zadnjih deset let predal okoli 35 000 tisoč strani tajnih vojaških dokumentov Varšavskega pakta in kako ne zaupati v kredibilnost poročila

tako preizkušene in zanesljivega tajnega agenta. Poleg tega je ameriška obveščevalna agencija že nekaj časa spremljala povišanje bojne pripravljenosti sil Varšavskega pakta, vendar je slabo vreme nad ozemljem Poljske in zahodnim delom SZ v tem kritičnem času njihovim izvidniškim satelitom onemogočalo dejansko sliko teh priprav. Ameriški strokovnjaki so sklepali, da relativen majhen obseg divizij, za katere so lahko potrdili, da stopnjujejo bojno pripravljenost, predstavlja le vrh ledene gore oziroma uvod v masovno mobilizacijo varšavskih sil. Ne smemo pa pozabiti, da se je to dogajalo le leto dni po sovjetski intervenciji v Afganistanu, zato ni čudno, da so se najvišji ameriški uradniki nagibali k najslabše možnemu izidu. Čeprav ZDA niso točno vedele, ali bodo sile Varšavskega pakta dejansko intervenirale na Poljsko, verjetnost se jim je zdela dokaj velika, so morali sprejeti določene ukrepe, obvestiti države zaveznice, dati sporočilo za javnost oziroma kot se je izrazil predsednik Carter (MacEachin 2000: 61) na zasedanju s svojimi svetovalci za nacionalno varnost, 7. decembra 1980. leta, “/n/aš prvi cilj je, da jih zadržimo zunaj (poljskih meja, op. K. K.). ”

Dokumenti SZ, dostopni po padcu komunističnega bloka, dokazujejo, da voditelji držav članic Varšavskega pakta niso imeli namena vojaško poseči nad Poljsko, ampak pritisniti na poljske partijske kolege, naj sami opravijo 'umazano delo'. Obsežni vojaški manevri okoli poljskih meja, zaznani iz ameriških izvidniških satelitov, so predstavljali zelo učinkovito psihološko metodo dviga verjetnosti vojaške intervencije. Prav tako so ponavljajoča ameriška svarila pred posledicami takšne operacije služila Moskvi pri izvajanju pritiska nad poljsko partijo, naj čimprej zavzame drastične ukrepe proti sindikatu Solidarnost. Ekonomski razlogi SZ niso dopuščali t. i. drugega Afganistana, ki se je vlekel v nedogled. Prav tako Sovjeti niso nikoli dvomili o lojalnosti poljskih partijskih voditeljev komunističnemu režimu kot v primeru Dubček na Češkoslovaškem. V novem desetletju se je strateško razmerje sil začelo sicer obračati v prid ZDA, zaradi česar so se le-te počutile močnejše in politično bolj ofenzivno nastrojene do SZ. Vendar je bilo to še vedno obdobje hladne vojne in SZ še vedno (vojaška) velesila. ZDA niso konkretnije posredovale v primeru sovjetske vojaške intervencije na Madžarskem in na Češkoslovaškem. Težko bi verjeli, da bi se ZDA, četudi vojaško okrepljene, zapletle v oborožen konflikt na evropskih tleh z voditeljico nasprotnega bloka, četudi bi SZ skušala krizo na Poljskem rešiti z vojaško intervencijo. Zato si lahko mislimo, kako resno oziroma neresno so Sovjeti vzeli grožnjo ZDA o poslabšanju ameriško-sovjetskih odnosov, če bi do sovjetske intervencije le prišlo. Na podlagi tega lahko ovržemo zadnjo hipotezo, da so opozorila ZDA o poslabšanju ameriško-

sovjetskih odnosov v primeru sovjetske vojaške intervencije na Poljskem odvrnila SZ od takšnih namenov.

8. VIRI

SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE

1. Alexandre, Laurien (1988) *The Voice of America: From Detente to the Reagan Doctrine*. New Jersey: Alex Publishing Corporation Norwood.
2. Bebler, Anton (1982) Armada in vojaška oblast. V Franček Brglez (ur.) *Kriza pod železnim pokrovom (Pota Poljske II)*, 193-237. Ljubljana: Komunist.
3. Brzezinski, Zbigniew (1986) *Game Plan: A Geostrategic Framework for the Conduct of the U.S.-Soviet Contest*. Boston: The Atlantic Monthly Press.
4. Černelič, Ivanka *et al.*, ur. (1991) *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1. izd. Ljubljana: DZS.
5. Čuček, Janez (1981) *Terorizem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
6. Dobbs, Michael (1997) *Down With Big Brother: The Fall of the Soviet Empire*. New York: Alfred A. Knopf.
7. Dolenc, Snežana (2002) *Učinkovitost in smiselnost ekonomskih sankcij: diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
8. Dolinar, Dušan (1982) Poljska med Jalto in Helsinki. V Franček Brglez (ur.) *Kriza pod železnim pokrovom (Pota Poljske II)*, 193-237. Ljubljana: Komunist.
9. Elliott, Paul (1999) *Assassin: The Bloody History of Political Murder*. UK: Blandford.
10. Gates, Robert M. (1996) *From The Shadows: The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won the Cold War*. New York: Simon & Schuster.
11. Fuller, J.F.C. (1961) *The Conduct of War 1789 - 1961: A Study of the Impact of the French, Industrial, and Russian Revolutions on War and Its Conduct*. London: Eyre & Spottiswoode.
12. Gažević, Nikola *et al.*, ur. (1975) *Vojna enciklopedija*, 2. izd. Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.
13. Hough, Jerry F. (1982) *The Polish Crisis: American Policy Options*. Washington, D.C.: The Brookings Institution.

14. Hufbauer, Gary Clyde in Jeffrey J. Schott, assisted by Kimberly Ann Elliott (1985) *Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy*. Washington, DC: Institute for International Economics.
15. Jelušič, Ljubica (1997) *Legitimnost sodobnega vojaštva*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
16. Lubi, Darko (2001) *Teorija strategije: študijsko gradivo*. Ljubljana.
17. Luttwak, Edward (1969) *Coup d'etat: a practical handbook*. New York: Alfred A. Knopf, Inc.
18. Luttwak, Edward N. (1987) *Strategy: The Logic of War and Peace*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
19. MacEachin, Douglas J. (2000) *US Intelligence and The Polish Crisis 1980 - 81*. Washington, DC: Center for the Study of Intelligence.
20. Malešič, Marjan (1995) Ekonomsko vojskovanje - koncept in učinkovitost. *Teorija in praksa*, let. 32, št. 7-8, 646-658.
21. Nelson, Michael (1997) *War of the Black Heavens: The Battles of Western Broadcasting in the Cold War*. Syracuse University Press.
22. Paul, Jan-Peter (1988) *Negative Economic Relations Between States: A Case-Intensive Analysis, An Approach for Describing the Theory of Long-Term Negative Economic Relations*. Helsingfors: Publications of the Swedish School of Economics and Business Administration.
23. Puddington, Arch (2000) *Broadcasting Freedom: The Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty*. Kentucky: The University Press of Kentucky.
24. Režonja, Iztok (2000) *Vloga strategije posrednega nastopanja pri razpadu SFRJ: diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
25. Roosa, Robert V., Michiya Matsukawa, Armin Gutowski (1982) *East-West Trade at a Crossroads: Economic Relations With the Soviet Union and Eastern Europe*. New York: New York University Press.
26. Rosenberg, Tina (1995) *The Haunted Lland: Facing Europe's Ghosts After Communism*. New York: Random House.
27. Schweizer, Peter (2002) *Reagan's War: The Epic Story of His Forty-Year Struggle and Final Triumph Over Communism*. New York itn.: Doubleday.

28. Sedmak, Marjan (1982) Soočanje med partijo in delavskim razredom. V Franček Brglez (ur.) *Kriza pod železnim pokrovom (Pota Poljske II)*, 193-237. Ljubljana: Komunist.
29. Snyder, Alvin A. (1995) *Warriors of Disinformation: American Propaganda, Soviet Lies, and the Winning of the Cold War, an insider's account*. New York: Arcade Publishing.
30. Splichal, Slavko (1975) *Razsežnosti politične propagande: teoretični model in aplikacija na mednarodno propagando*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
31. Srdić, Milutin *et al.*, ur. (1975) *Politička enciklopedija*, Beograd: Savremena administracija.
32. Struk, Vlado (1995) *Leksikon politike*, Maribor: Založba Obzorja Maribor.
33. Svete, Uroš (2000) *Vloga in pomen informacijske tehnologije v sodobnem asimetričnem vojskovanju*, Ljubljana: Univerza v Ljubljani; Fakulteta za družbene vede.
34. Treverton, Gregory F. (1987) *Covert Action: The Limits of Intervention in the Postwar World*. New York: Basic Books, Inc.
35. Urban, George R. (1997) *Radio Free Europe and the Pursuit of Democracy: My War Within the Cold War*. New Haven & London: Yale University Press.
36. Verbič, Boris (1982) Solidarnost med dvema čerema. V Franček Brglez (ur.) *Kriza pod železnim pokrovom (Pota Poljske II)*, 193-237. Ljubljana: Komunist.
37. Vilić, Dušan in Mr Milan Ateljević (1983) *Specialna vojna: obramba in zaščita*. Beograd: CZO Poslovna politika.

ČASOPISNI ČLANKI

38. Cannon, Lou (1982) President Calls for Crusade. *The Washington Post*, 9. 6.: A1.
39. Dobbs, Michael (1983) U.S. Takes Step To Resume Talks On Polis Debt. *The Washington Post*, 30. 7.: A1, A16.
40. Farnsworth, Clyde H. (1984) U.S. Said To Drop Its Bar To Poland in Monetary Fund. *New York Times*, 15. 12.: A1.
41. Goshko, John M. (1982) U.S. May Relax Sanctions. *The Washington Post*, 11. 12.: A1.
42. Graham, Bradley (1982) U.S. Export Ban Seen Blocking Soviet Pipeline. *The Washington Post*, 15. 1.: A25.
43. Graham, Bradley (1983) Warsaw Abolishes Martial Law: Amnesty Decreed; New Rules

- Limit Dissident Activities. The Washington Post, 22. 7.: A1.
44. Graham, Bradley (1984) Polish Aide Assails U.S. Conditions For Ending Sanctions as 'Dishonest'. The Washington Post, 25. 7.: A22.
 45. Gwertzman, Bernard (1980) Russians Are Ready For Possible Move On Poland, U.S. Says. The New York Times, 8. 12.: A1.
 46. Ignatius, David (1984) U.S. Decides To Ease Economic Sanctions Imposed on Poland. The Wall Street Journal, 20. 7.: 25.
 47. Lachica, Eduardo (1984) U.S. Lifts Two Sanctions Against Poland To Indicate Reconciliation Is Possible. The Wall Street Journal, 20. 1.: 8.
 48. Lescaze, Lee (1981) Further Action Left for Future. The Washington Post, 30. 12.: A1, A14.
 49. Marder, Murrey (1981) VOA Urged to Become 'A Propaganda Agency'. The Washington Post, 13. 11.: A2.
 50. Morgan, Dan in Hornblower, Margot (1982) House Defeats Try to Override Administration's Polish Policy. The Washington Post, 10. 2.: A18.
 51. Nagorski, Andrew (1997) All is forgiven, or is it?. Newsweek, 27. 10.: 40.
 52. Oberdorfer, Don in John M. Goshko (1981) Reprisals Follow Blunt Exchange. The Washington Post, 30. 12.: A1.
 53. Oberdorfer, Don (1983) U.S., Allies Study Easing Sanctions Against Poland. The Washington Post, 22. 5.: A1.
 54. Osnos, Peter (1983) U.S. Resists Allies' Pressure for Easing of Sanctions on Warsaw. The Washington Post, 30. 9.: A30.
 55. Seib, Gerald F. (1999) Sober Reminder: Briefly, a Spy Steps Forward. The Wall Street Journal, 24. 11.: A20.
 56. Strauss, Michael J. (1983) Poland Seeks to Alter Membership Terms In GATT to Refute U.S. Trade Argument. The Wall Street Journal, 21. 1.: 26.
 57. Škerl, Uroš (2003) Thierry Meyssan: Francoski novinar o tem, kako je 11. septembra 2001 Amerika napadla samo sebe. Stop, 27. 3.: 18, 19.
 58. Weiser, Benjamin (1992a) Polish officer was U.S.'s window on Soviet war plans. The Washington Post, 27. 9.: A1.
 59. Weiser, Benjamin (1992b) A Question of Loyalty. The Washington Post Magazin, 18. 12.: W9.

60. Weisman, Steven R. (1982) Favorable Terms of Last 22 Years Will End - Textiles Affected.
61. New York Times, 10. 10.: A1.
62. (1980) News Roundup. The Wall Street Journal, 12. 12.: 33.
63. (1981) What's News: World Wide. The Wall Street Journal, 24. 12.: 1.
64. (1985) Western Nations To Reschedule Polish Debts. The Wall Street Journal, 17. 1.: 31.

VIRI Z MEDMREŽJA

65. Fischer, Benjamin B. (2002) "The vilification and vindication of colonel Kuklinski", <http://www.cia.gov/csi/studies/summer00/art03.html> (3. 12. 2002).
66. Kramer, Mark (1998) "Colonel Kuklinski and the Polish Crisis, 1980-81", New Evidence on the Polish Crisis 1980-1982; Cold War International History Project *Bulletin 11*, <http://wwics.si.edu/topics/pubs/ACFC43.pdf> (11. 9. 2003).
67. National Security Decision Directives: U.S. National Security Strategy (NSC - NSDD - 32), <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-032.htm> (10. 10. 2003).
68. National Security Decision Directives: U.S. Relations With the U.S.S.R. (NSC - NSDD - 75), <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-075.htm> (10. 10. 2003).
69. Poland: Behind the Crisis (1982); U.S. Economic War Against Poland, <http://www.workers.org/marcy/poland/poland09.tml> (8. 6. 2003).